

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din IAȘI
FACULTATEA DE ISTORIE
Învățământ la distanță

ROMÂNIA ÎN SECOLUL XX. **POLITICĂ ȘI SOCIETATE**

PARTEA a II-a

(1940/1944-1989)

Autor și Titular:Lect.univ.dr. Daniel LAZĂR

ANUL II
SEMESTRUL II
2015 - 2016

SUMAR

INTRODUCERE / 4

I. ANII 1940-1944 / 7

I.1. România în 1940. Eșecul suveranității de stat / 7

I.2. Statul Național-Legionar / 13

I.3. Regimul Antonescu / 15

a. Politica internă /15

b. Problema Holocaustului / 19

c. Actul de la 23 August 1944 / 22

II. ANII 1944-1947 / 27

II.1. Ofensiva PCR în viața politică / 27

a. Condiționări externe în construcția regimului totalitar comunist / 27

b. Guvernele Constantin Sănătescu și Nicolae Rădescu / 30

c. Guvernul dr.Petru Groza /33

d. Confruntări și evoluții politice după 6 martie 1945 /36

II.2. Politica externă a României (1944-1947) / 38

a. Armistițiul României cu Națiunile Unite / 38

b. Problema României la Conferința de Pace de la Paris / 40

II.3. Viața culturală; repere / 43

III. ANII 1948-1989 / 48

III.1. Percepții istoriografice. Implicarea factorilor externi / 48

III.2. Evoluția regimului politic - expresie a dictaturii partidului unic / 52

III.3. Ideologie și cultură în România comunistă / 54

III.4. România în relațiile internaționale / 56

REPERE BIBLIOGRAFICE / 60

INTRODUCERE

Încercarea de a pune în lumină realitatea cea mai apropiată de zilele noastre – ne referim la intervalul 1940/1944-1989 – și care face obiectul analizei de față, presupune o serie de explicații în funcție de subiectul acestui demers și, cu precădere, de specificitatea acestei perioade din istoria României.

Totul pleacă de la problema – firească, ne îngăduim să credem - dacă perioada aparține, cu adevărat, unei investigații de tip istoric, dar și de la întrebarea în legătură cu durata care ar trebui să treacă de la o epocă, de la un moment sau un eveniment, pentru a se putea spune că acestea aparțin istoriei. Am intrat deja pe un palier la care răspunsul este, din multe puncte de vedere, ambiguu.

Se poate vorbi, însă, despre fenomenul dispariției uneia sau mai multor generații – criteriu necesar și suficient pentru a se crea distanța necesară pentru receptarea corectă a trecutului, care devine, astfel, *istorie*, într-un sens mai apropiat științei ca atare. Pentru a se contura o anumită detașare necesară unei cercetări istorice de calitate, se mai are în vedere un element – incert și destul de labil, totodată – este vorba de *timpul* după care un cercetător reușește să aibă acces la arhivele care îl interesează.

De la stat la stat, se pleacă de la 25 de ani, până la 50 de ani sau chiar mai mult. Este cert, din acest punct de vedere, că cel puțin două aspecte complementare – ne referim la posibilitatea unei percepții cât mai detașate de trecutul abia consumat, dar și la calitatea surselor – marchează puternic modul în care se scrie *istoria recentă*. Motivația unei încercări de expunere a unor probleme de istorie a României pentru intervalul 1940/1944-1989, pe lângă rațiunile didactice, se reliefează, din această perspectivă, de la sine.

Referitor la structura pe capitole a demersului nostru, se impun unele considerații, nu atât în ceea ce privește departajarea pe cele trei secțiuni – dictată de evoluția scenei politice din

România – ci, mai ales, referitoare la problematica fiecărei părți. Anii regimului de dictatură antonesciană (septembrie 1940 – august 1944) sunt dominați de participarea României la cel de al doilea război mondial în alianță cu Germania nazistă, ale cărei urmări au fost dintre cele mai grave pentru statul român.

Nu lipsesc dificultățile în străduința de a defini corect caracterul sistemului politic în cele două faze (*Statul Național-Legionar* și *regimul Antonescu*) dar și în relevarea actelor de arbitrar, abuz și oprimare la care au fost supuși cetățenii României, cu cele mai grave consecințe pentru evreii din această țară - victime ale *politicii de holocaust*.

Anii 1944-1947 sunt dominați de impunerea coordonatelor unui nou regim dictatorial, de tip comunist. Prin unele elemente se încearcă readucerea în actualitate a unor structuri proprii regimului parlamentar interbelic dar, treptat, derapajul spre totalitarism a înăbușit orice speranță în democrație și prosperitate. Momentele principale - concretizate prin actele de la 23 august 1944, 6 martie 1945, 19 noiembrie 1946 și 30 decembrie 1947 - delimitează evoluții în sensul nedorit de români, caracteristice unui stat de tip totalitar, dominat de partidul unic.

Momentul consumat în decembrie 1947 inaugurează un regim politic cu totul nou pentru România, *regimul republican*. Pentru intervalul de timp 1948-1989 suntem însă în situația decriptării unui sistem care s-a recunoscut pe sine, cel puțin la început, ca fiind expresia *dictaturii proletariului*. Cele peste patru decenii ale regimului care s-a autocaracterizat drept *socialist* - etapă obligatorie de trecere către *comunism* - îmbracă forme și etape diferite și care dobândesc, pe parcurs, o evoluție sinuoasă.

Efortul nostru are în vedere înțelegerea tarelor sistemului, dar și a modului în care s-a impus o structură politică nedorită de majoritatea populației României. Reținem, de asemenea, *caracterul opresiv* al regimului, precum și unele manifestări de nesupunere, conturate într-o stare de revoltă tacită, accentuată până la izbucnirea violentă din decembrie 1989.

Referitor la întreaga perioadă care ne stă în atenție, se impune constatarea unei dependențe – într-o măsură mult mai mare decât în perioadele anterioare – față de factorul extern. Începând cu anii celui de al doilea război mondial și până astăzi, cu tendințe de accentuare în viitor, evoluțiile și mutațiile de pe continent s-au repercutat puternic în structurile fundamentale ale existenței statului român.

Reținem doar interesele marilor puteri, cărora România nu le-a fost străină, precum și schimbările geopolitice din ultimii 20 de ani, cu precădere cele petrecute în Europa Centrală și de Sud-Est.

Deja aspectele vitale pentru existența României nu mai pot fi soluționate separat, iar interdependențele cu lumea exterioară s-au amplificat până la a deveni vitale. Ca atare, istoria perioadei în discuție obligă la o corectă interpretare a raportului intern-extern, fără exagerări de o parte sau de alta, dar cu departajările de rigoare.

Un succint excurs istoriografic asupra perioadei pleacă de la o constatare benefică, atât pentru istorici cât și pentru toți cei interesați în cunoașterea trecutului recent. Ne referim la existența a numeroase surse de informare, izvoare și lucrări științifice, care au în vedere întreaga perioadă, până în prezent.

Este adevărat că și în cazul izvoarelor și al istoriografiei consemnăm particularități, în funcție de cele trei etape în care am împărțit istoria anilor 1940/1944-1989. Pentru perioada războiului și anii 1944-1947 există o literatură bogată, inclusiv lucrări de sinteză, deja intrate în patrimoniul istoriografic. Există, de asemenea, o literatură memorialistică, la care se adaugă mereu noi apariții, volume de documente și alte categorii de izvoare, inclusiv materialele de arhivă.

Nici anii regimului de dictatură comunistă nu au rămas în afara atenției istoricilor din țară și din străinătate. De aceea, după 1990, preocupările pentru deceniile anterioare din istoria României au căpătat un caracter sistematic, chiar dacă studiului pertinent, căutării adevărului, i se opune și o literatură cu tentă pronunțat *neo-propagandistică*.

I. ANII 1940-1944

1. România în 1940. Eșecul suveranității de stat

Prima jumătate a deceniului al cincilea al secolului trecut a tulburat grav întreaga societate românească, cu consecințe imediate - și de perspectivă - dintre cele mai funeste. Pentru România, victoria Uniunii Sovietice, cu aportul decisiv al Aliaților, a însemnat consolidarea dominației acesteia asupra teritoriilor românești cedate în 1940 și impunerea în țară, pentru 45 de ani, a unui regim totalitar de tip comunist.

România, situată într-o zonă geopolitică de maxim interes pentru cei doi viitori beligeranți, Uniunea Sovietică și Germania, s-a înscris încă de la începutul războiului printre victimele înțelegerilor inițiale dintre Iosif Visarionovici Stalin și Adolf Hitler.

Apropierea sovieto-germană, forțată prin *Pactul Molotov-Ribbentrop* din 23 august 1939, venea să răspundă scopurilor expansioniste care dominau ambele puteri totalitare. Îmbunătățirea vizibilă a raporturilor germano-sovietice din a doua jumătate a anului 1939, fără ca Uniunea Sovietică să închidă, definitiv, ușa Parisului și Londrei – se mai spera la o confruntare între Germania și democrațiile occidentale – a dus nemijlocit către ceea ce s-a numit *Pactul de neagresiune*, în realitate o înțelegere care a grăbit declanșarea noului conflict mondial.

După ocuparea Cehoslovaciei, în martie 1939, Adolf Hitler, într-o conferință ținută cu reprezentanții politici, economici și militari, a făcut cunoscut că urma cucerirea Poloniei și încadrarea Ungariei și Iugoslaviei în spațiul vital al Germaniei. Aceasta constituia o primă etapă în planul de cucerire a Europei și care urma să se încheie înainte de anul 1941. Cea de a doua fază a planului nazist viza ocuparea Franței, strangularea Angliei și “reunificarea” Europei prin „decapitarea” Uniunii Sovietice.

Desființarea statului cehoslovac a determinat schimbări de substanță în atitudinea Angliei și Franței față de Germania. În sfârșit, acestea, înțelegând eroarea săvârșită în anii precedenți - falimentul politicii de “conciliere” cu agresorul - inițiază ample activități diplomatice pentru salvagardarea păcii. Pe linia apărării colective împotriva agresiunii germane au început și negocierile vizând încheierea unui tratat anglo-franco-sovietic.

Guvernul sovietic a înaintat un proiect de tratat, guvernele englez și francez au invocat păreri și motive contrastante cu viziunea sovietică, astfel că negocierile au tergiversat, fără a se ajunge la o soluție acceptabilă. Chestiunile în dispută se refereau la acceptul Poloniei și României de a primi garanțiile oferite de Uniunea Sovietică, precum și angajarea în tratat a Finlandei și a Țărilor baltice. Aceste negocieri prelungite nu l-au împiedicat pe Hitler să-și intensifice pregătirile pentru declanșarea acțiunilor de război, vizată fiind Polonia.

Încheierea tratatului anglo-franco-sovietic ar fi putut constitui o piedică în calea planurilor Brelinului de atacare a Poloniei; ca urmare, Hitler a încercat să împiedice realizarea *Pactului oriental*. În acest sens, diplomația nazistă a reluat negocierile economice, mai vechi, cu partea sovietică, mai ales că aceasta le condiționa de reglementarea relațiilor politice dintre cele două puteri. După 14 august 1939, în timp ce tratativele anglo-franco-sovietice au intrat în impas, au fost intensificate, în schimb, cele germano-sovietice. La 22 august a fost dat publicității un comunicat în care se specifica faptul că guvernele Germaniei și Uniunii Sovietice au căzut de acord să încheie un pact de neagresiune.

În ziua de 23 august 1939, la Moscova, ministrul de externe german Joachim von Ribbentrop și omologul său sovietic Veaceslav Mihailovici Molotov au semnat *Tratatul de neagresiune dintre Germania și URSS*, precum și un *Protocol anexă*, secret, ca parte integrantă a tratatului. Pactul conținea clauza de neagresiune mutuală, obligația de a nu sprijini un eventual atacant, contacte și informații reciproce, rezolvarea neînțelegerilor dintre părți prin schimb de vederi sau prin arbitraj.

Mult mai important pentru parteneri și mai grav prin consecințe era *Protocolul secret*, care delimita cele două zone de influență - germană și sovietică - și care, în articolul 3, referitor la România, preciza: “În privința sud-estului Europei, din partea sovietică este subliniat interesul pentru Basarabia. Partea germană declară totalul dezinteres politic pentru aceste regiuni”.

Tratatul asigura URSS că nu va fi antrenată în războiul pentru care încă nu era pe deplin pregătită, iar prin *Protocolul secret* se obținea recunoașterea de către Germania a sferei de influență pe care aceasta o dorea atât de mult.

La scurt timp după semnarea amintitului “tratat de neagresiune”, la 1 septembrie 1939 - după ce Berlinul a înscenat un „atac” polonez asupra stației de radio din orașul de frontieră Gleiwitz - trupele germane au invadat Polonia, fără declarație de război. În timp ce armata poloneză se opunea ofensivei naziste, față de care Anglia și Franța se mulțumesc doar să constate starea de război declarată Germaniei, la 17 septembrie Armata Roșie a pătruns, la rândul ei, pe teritoriul Poloniei, grăbind înfrângerea și dezmembrarea statului.

Neutralitatea României, urmată de o apropiere vizibilă față de Germania – grație convingerii cercurilor politice conducătoare din România că Germania va continua să dețină superioritatea militară și, implicit, dominația asupra țărilor din Centrul și Sud-Estul Europei – nu a putut salva Bucureștiul de acțiunile ostile ale Uniunii Sovietice și Ungariei la adresa integrității țării. Dimpotrivă, cu sprijinul Germaniei și al Italiei, România a pierdut, în vara anului 1940, o treime din teritoriul național cu o proporție similară a locuitorilor, majoritatea acestora fiind români.

După intrarea armatelor sovietice în Polonia, în septembrie 1939, au sporit amenințările directe la adresa României. Pe lângă aluzii și amenințări, din octombrie 1939 sunt concentrate trupe sovietice în proximitatea graniței cu România, în zonele Harkov și Odessa. Deja, diplomați români și francezi emit păreri referitoare la intenția guvernului sovietic care, după încheierea campaniei din Finlanda, ar fi urmat să ridice problema Basarabiei.

Nu începuse războiul sovieto-finlandez (noiembrie 1939 – martie 1940) când un personaj influent al Cominternului, Boris Ștefanov, publica, la 24 noiembrie 1939, articolul *Războiul imperialist și România* în care, invocându-se tratativele cu Țările baltice, considera că și pentru “popoarele din România” nu este altă cale mai bună decât “încheierea imediată a unui tratat de ajutor reciproc cu URSS, după tipul tratatelor intervenite între URSS și țările baltice”.

La scurtă vreme după încheierea războiului cu Finlanda, sovieticii încep presiunile asupra României, vizând realizarea prevederilor din articolul 3 al protocolului adițional secret. Comisarul poporului pentru afaceri externe, V.M. Molotov, în amplul discurs ținut la 29

martie 1940 în Sovietul Suprem, referindu-se la relațiile cu România, afirma că există “o chestiune litigioasă nerezolvată, aceea a Basarabiei”.

Declarația lui Molotov marchează începutul oficial al acțiunilor sovietice de anexare a Basarabiei și, totodată, poate fi apreciată drept o invitație subînțeleasă la negocieri de tipul celor purtate cu țările baltice. Tot în luna martie, noi trupe sovietice au fost aduse la granița cu România, totalizând, după opinia atașatului militar român la Berlin, între 35 și 46 de divizii. În situația nou creată, regele Carol al II-lea, Gh. Tătăărăscu și Grigore Gafencu au hotărât să remită o notă lui Wilhelm Fabricius, ministrul german la București, în care se exprima dorința guvernului român de a se reglementa “cadruul colaborării prietenești cu guvernul Reich-ului” și se reliefa neliniștea față de concentrările de trupe străine la granițele românești.

Răspunsul german, din 2 iunie 1940, a condiționat strângerea relațiilor româno-germane de măsura în care România era dispusă să discute eventualele cereri de revizuire a granițelor față de vecinii săi, ca de exemplu, aceea a URSS în problema Basarabiei.

La 23 iunie 1940, V.M. Molotov l-a informat pe ambasadorul german la Moscova că “soluționarea problemei Basarabiei nu mai permite acum nici o amânare. Guvernul sovietic tinde acum, ca și înainte, la soluționarea pe cale pașnică, însă este decis să întrebuițeze forța în cazul în care guvernul român refuza o înțelegere pașnică”. Pretențiile sovietice se extind și asupra Bucovinei, “care are populație ucraineană”.

Răspunsul Berlinului menționa că “acceptă hotărârile Moscovei, cât privește Bucovina, pretențiile sovietice asupra ei sunt pentru germani o noutate”. La 26 iunie, Molotov a declarat că Moscova s-a decis să-și limiteze cererile asupra părții de nord a Bucovinei cu orașul Cernăuți, dorind ca guvernul german să intervină pentru ca România să accepte cedările impuse, altfel “războiul e de neocolit”.

Presiunile sovietice asupra României prin cele două Note ultimative, din 26 și 27 iunie 1940, pentru cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei - moment în care Grecia, Turcia și Iugoslavia au sfătuit guvernul român să cedeze, iar Germania și Italia au insistat pentru satisfacerea imediată a cererilor sovietice – au dus la hotărârea celui de-al doilea Consiliu de Coroană de a accepta ultimatumul sovietic.

În urma acestei decizii au intrat în componența URSS 44.500 km² și o populație de 3.200.000 locuitori din Basarabia, 6.000 km² și 500.000 locuitori din nordul Bucovinei, la

care se adaugă ținutul Herța; în total, România a pierdut în favoarea Uniunii Sovietice 50.762 km² și 3.915.000 locuitori.

Retragerea armatei și a administrației române din aceste provincii s-a făcut sub presiunea trupelor sovietice, care nu au respectat graficele stabilite și au adoptat o atitudine insolentă față de armată și populația refugiată.

Ocuparea Basarabiei, Herței și a nordului Bucovinei a însemnat o adevărată tragedie, mai întâi prin modul în care s-a realizat și apoi prin consecințele sale. Enumerăm aici câteva dintre ele: organizarea unui regim de jaf economic, prin trecerea peste Nistru a unor mari cantități de produse alimentare și agricole, de utilaje, de material rulant de la căile ferate; instaurarea unui regim de teroare, prin persecuții și masacre în rândul populației românești; strămutarea a mii de familii din Ucraina în locul populației de origine germană din Bucovina și sudul Basarabiei care, prin înțelegerea dintre guvernele de la Berlin și Moscova, a avut posibilitatea să se îndrepte spre Germania; închiderea și profanarea bisericilor și a altor lăcașuri de cult, înlocuirea manualelor românești cu manuale rusești și ucrainiene, numirea în administrație și școală a numeroase elemente de altă naționalitate, multe aduse de peste Nistru; divizarea, printr-o împărțire administrativă abuzivă, a teritoriilor răpite; mari distrugerii efectuate de trupele sovietice în retragere, în perioada 22 iunie-26 iulie 1941, în fața ofensivei unităților române și gemane.

Anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța a incitat și a încurajat cercurile politice revizioniste ungare și bulgare. Ele au intervenit la Berlin, la Roma și la Moscova, reușind să accelereze începerea negocierilor în urma cărora România a cedat alte două părți din teritoriul național: nord-vestul Transilvaniei și sudul Dobrogei. Hitler a considerat că a sosit momentul să satisfacă pretențiile teritoriale ale Ungariei și Bulgariei pe seama României.

Izolarea politică, diplomatică și militară a României, precum și intervenția Berlinului în favoarea statelor revizioniste au agravat situația României. URSS a concentrat peste 30 de divizii, cu dispozitiv ofensiv, la noua frontieră nord-estică a țării, urmate de provocarea de incidente la granița dintre cele două țări. Guvernul de la Moscova a făcut cunoscut că sprijină revendicările teritoriale ale Ungariei. Unități militare bulgare continuau să fie concentrate la granița de sud. În ziua de 29 august, Ungaria se afla în plină mobilizare generală, pe care o și declarase. Iugoslavia însăși avea numeroase forțe militare la granița bănățeană. Din partea Franței și Angliei – previzibil - nu a putut sosi nici un ajutor.

Întrunit în grabă, Consiliul de Coroană a hotărât – cu 21 voturi pentru, 10 contra și 1 abținere – asumarea dictatului prin care s-a trecut în componența Ungariei nord-vestul Transilvaniei, ceea ce reprezenta 43.492 km² cu peste 2.609.000 locuitori, dintre care majoritatea erau români.

Între timp, s-a pregătit o nouă cesiune teritorială. La 3 august 1940, Hitler a cerut guvernului român să cedeze Bulgariei partea de sud a Dobrogei – Cadrilaterul. Tratatul româno-bulgar a început la Craiova în ziua de 19 august 1940, negocierile prelungindu-se. Ele au atins cel mai mare grad de încordare la 27 august, atunci când unități militare bulgare s-au deplasat la granița dobrogeană.

La 7 septembrie, prin Tratatul de la Craiova, partea română a satisfăcut integral cererile teritoriale ale Bulgariei, cedând acesteia cele două județe din Dobrogea de sud – Durostor și Caliacra - cuprinzând 6.921 km² și 362.874 locuitori. Granița dintre cele două țări a fost restabilită pe linia trasată în iunie 1878, în urma Congresului de Pace de la Berlin. S-a admis schimbul de populație între cele două părți ale Dobrogei - de nord și de sud - în condițiile în care etnicii români nu dobândiseră majoritatea în Cadrilater, în ciuda eforturilor susținute de colonizare întreprinse de guvernele României pe parcursul perioadei interbelice.

Prin actele de violență din 1940, factorii externi au intervenit brutal în procesul firesc de dezvoltare a României, întrerupându-l, impunând prin forță și amenințarea cu forța, ruperea din teritoriul național a unor întinse teritorii, locuite în majoritate de români, cu consecințe deosebit de grave: dezorganizarea economiei naționale, reducerea capacității de apărare și de rezistență a țării. Este explicabilă, din aceasta perspectivă, indignarea unei importante părți a societății românești, care nu a putut accepta ideea abandonării *fără luptă* a unor însemnate părți ale teritoriului național.

Consecința a amputărilor teritoriale din vara anului 1940, a dublei amenințări externe – sovietică și germană – dar și sub presiunea mișcării legionare, criza politică a dus la abdicarea regelui Carol al II-lea, la 6 septembrie 1940, și la trecerea prerogativelor regale fiului său Mihai.

Puterea reală a revenit generalului Ion Antonescu, prim-ministru și conducătorul Statului Național-Legionar, decretat la 14 septembrie 1940. Față de refuzul liderilor țărăniști și liberali de a participa la un guvern într-un regim politic de dictatură, Antonescu a acceptat un guvern

cu o majoritate legionară, avându-l pe Horia Sima, comandantul mișcării legionare, ca viceprim-ministru.

2. Statul Național-Legionar

În condițiile nemulțumirilor generale din țară față de cedările teritoriale din vara anului 1940 și față de regimul autoritar carlist, în fața eșecului încercărilor de a menține România reîntregită, la începutul lunii septembrie Mișcarea Legionară a declanșat ample acțiuni destinate înlăturării regelui Carol al II-lea de la conducerea țării.

În situația creată de gravele tulburări legionare de la București, Constanța, Brașov, Timișoara – o veritabilă încercare de puci legionar agreat de Germania – încă din 3 septembrie Carol al II-lea, dorind să-și salveze, cu orice preț, tronul, se orientează către o personalitate de mână forte - generalul Ion Antonescu. Agreat parțial de armată, tacit de unii fruntași politici, sprijinit de legionari și de Germania, generalul primește misiunea formării noii echipe guvernamentale la 4 septembrie 1940.

Prin două decrete regale din 5 septembrie a fost suspendată Constituția din 1938, au sporit substanțial prerogativele președintelui Consiliului de Miniștri și se restrâng cele ale regelui. Carol nu a putut rezista presiunilor din interior, fără un sprijin din afară și, la insistențele generalului Ion Antonescu, în dimineața zilei de 6 septembrie 1940 “renunță la tron” în favoarea fiului său Mihai. După declarația regelui, Carol nu a “făcut decît o delegație, fără a abdica în mod formal”.

Sub presiunea legionarilor, decizi să ajungă la guvernare și în condițiile refuzului principalilor lideri politici Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu de a contribui la formarea unui guvern de uniune națională, s-a ajuns la o soluție *de compromis* între specialiștii și militarii susținuți de Antonescu și elementele legionare dornice de putere, în frunte cu liderul acestora, Horia Sima. Decretul regal din 14 septembrie 1940 a legalizat noua structură de

putere, în formula “statului național legionar”, în care generalul Ion Antonescu era “conducătorul statului național legionar și șeful regimului legionar”, iar Horia Sima viceprim-ministru al guvernului” și „comandantul mișcării legionare”, singura mișcare politică acceptată legal.

Ordinea statală a instituit, în premieră, un regim totalitar bicefal, care se va remarca de la început prin abuzuri și neînțelegeri, prin exacerbarea actelor de jaf și teroare din partea mișcării legionare. Divizarea nefirească a puterii la vârf în stat, de unde și o *dualitate a puterii*, a determinat nemulțumirea generalului față de modul în care legionarii înțelegeau să conducă.

Într-o scrisoare din octombrie 1940, adresată lui Horia Sima, Antonescu se exprimă tranșant: “Nu se poate ca un corp să meargă cu două capete. Un organism politic, social și economic, trebuie să asculte de o singură conducere (...). Dacă sunt două poliții în stat, două justiții, două concepții și două conduceri politice și economice (...) prăbușirea (...) va veni vertiginos”. În încheiere, cu o expresie metaforică, Antonescu arăta: “Nu se poate doi șefi de orchestră să conducă, în același timp, aceeași orchestră”.

Masacrele legionare de la sfârșitul lunii noiembrie 1940, alături de ofensiva pentru preluarea puterii integrale în țară au adâncit disensiunile dintre Antonescu și Mișcare. Încercarea legionarilor de a-l înlătura prin forță pe Ion Antonescu, fapt neacceptat de Germania, care avea nevoie vitală de România pentru războiul împotriva Uniunii Sovietice, a dus la înfrângerea rebeliunii legionare și, odată cu aceasta, la desființarea Statului Național Legionar, care își încheie, după patru luni, existența. Ion Antonescu a refuzat orice împăcare cu Legiunea - așa cum sugerase Berlinul - și își va organiza propriul regim pe aceleași coordonate totalitare: fără constituție, fără parlament, fără partide politice.

Eșecurile în politica internă, precum și colapsul regimului din 14 septembrie 1940 nu au împiedicat acțiunile de politică externă, menite să scoată Bucureștiul din izolare, în ideea dobândirii unui altfel de sprijin pentru reîntregirea țării.

În condițiile internaționale date, nu a rămas ca alternativă decât apropierea de Germania. Interesele în zonă erau reciproce. În aceste condiții, Ion Antonescu a acționat atât în plan militar, cât și în plan politic și economic. Alături de acceptarea, începând cu 10 octombrie 1940, a unei misiuni militare germane, semnificativă ca forță, după vizitele lui Antonescu la Roma (14-16 noiembrie 1940) și Berlin (22-24 noiembrie 1940), România aderă la *Axa*

Berlin-Roma-Tokio. Un nou acord economic cu Germania, semnat la 4 decembrie 1940, a asigurat o colaborare și în acest domeniu, cu cele mai multe clauze în favoarea Germaniei.

Referitor la politica externă a României în momentele dificile de după destrămarea teritorială, demersurile trebuie judecate în funcție de noile interese naționale, precum și de zona de unde puteau veni, cât de cât, noile garanții internaționale. De aici și orientarea către Germania, cu prețul sacrificării adevăratelor interese ale României, cu prețul acceptării a ceea ce s-a numit *dominația și subjugarea* din partea celei mai mari puteri europene a momentului.

3. Regimul Antonescu

a. Politica internă

În evoluția Statului Național-Legionar, în care puterea și excesele lui Horia Sima s-au amplificat prin tendința nedisimulată de a prelua integral conducerea țării, apare, treptat, și fenomenul potrivit căruia o disociere a generalului Ion Antonescu și a grupării sale guvernamentale față de legiune devenea, din ce în ce mai mult, o chestiune de moment.

Se confruntau, de fapt, “două ideologii și două politici diferite în stat”, de unde și caracterizarea ca *dualistă* a exercitării puterii politice, din intervalul septembrie 1940 – ianuarie 1941. Aprecierile globale asupra acestor peste patru luni de guvernare, luate ca un tot, nu pot trece cu vederea demersurile regimului pentru reafacerea și apărarea integrității statale, pentru apărarea demnității naționale, așa cum era aceasta înțeleasă în epocă, atitudini evidente după înăbușirea rebeliunii declanșate la jumătatea lunii ianuarie 1941.

Ion Antonescu - care nu numai că nu avea un partid propriu, dar nici măcar nu făcuse parte din vreo grupare politică - în momentul declanșării crizei guvernamentale din ianuarie 1941 a mizat pe acceptul PNL și PNT pentru a forma un *guvern de uniune națională*. Refuzul, previzibil, dacă avem în vedere profilul cultural și atitudinal al liberalilor și țărăniștilor, ca apărători ai sistemului democratic-parlamentar, al celor două partide de a accepta, într-un fel sau altul, un compromis politic, i-a facilitat lui Antonescu recurgerea la ceea ce el a denumit – demagogic - “ultima carte politică pe care o joacă un stat”, adică constituirea unui guvern alcătuit, în cea mai mare parte, din militari și tehnocrați.

Statistic, din cei 25 de membri ai cabinetului, 16 erau militari, restul de 9 erau profesori universitari și tehnicieni civili. “Guvernul ce am constituit – declara Antonescu – are scopul de a asigura ordinea și a restabili mersul normal al administrației. Țara are nevoie de liniște și muncă. Activitatea administrativă trebuie să-și reia fără întârziere rosturile sale firești, impunând tuturor prestigiul autorității. Un guvern pe bază militară – explica, în continuare primul ministru – este expresia unității și a disciplinei pe care o impun împrejurările de azi pe întreg cuprinsul țării”.

Caracterul preponderent militar al regimului instaurat în ianuarie 1941 este evidențiat prin numirea noilor prefecți, toți 48 fiind militari activi. Abrogarea Statului Național-Legionar, arestarea și judecarea celor implicați în rebeliune - până la 25 februarie 1941 sunt arestați 9.352 de legionari – anihilarea totală a acestor “dușmani ai neamului”, a “tâlharilor de la conducerea și administrația țării”- expresiile aparțin generalului Antonescu - sunt edificatoare pentru modul în care era privită, din acest moment, această “gravă plagă națională”, cum îi caracterizează, acum, regimul, pe vechii parteneri de guvernare.

Depășind – numai aparent - dificultățile tranziției către un nou regim, Antonescu a urmărit să atragă – *pro causa sui* - în opera de guvernare cât mai mulți civili. Un fapt semnificativ, consemnat o dată cu intrarea României în război, constă în asocierea la putere, în calitate de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a profesorului universitar Mihai Antonescu, care devine, cu rapiditate, loctiitorul său, “mâna dreaptă a conducătorului statului, pe care-l reprezenta atât pe plan intern cât și extern”.

Numeroasele remanieri guvernamentale operate până în 1944 denotă *obsesia* constantă a Conducătorului statului de a lărgi *pro forma* baza politică a regimului, prin atragerea la guvernare a unor personalități civile, fapt care s-a concretizat prin schimbarea radicală a fizionomiei cabinetului. În august 1944, militarii mai dețineau doar Președinția Consiliului de

Miniștri și patru departamente, direct legate de securitate (apărarea națională, afacerile interne, înzestrarea armatei și producția de război, economia națională) și șase subsecretariate de stat, dintre care patru la Apărarea Națională și unul la Interne. În ceea ce privește prefectii, în august 1944, doar nouă mai erau militari activi.

Potrivit convingerilor sale referitoare la asigurarea unei guvernări eficiente de către “tehnicieni, militari sau civili” și în fața refuzului partidelor democratice de a-i oferi cadre politice, Antonescu a recurs, pe scară largă, la utilizarea în procesul de guvernare, cu acceptul expres al acestora, a unor universitari, funcționari de carieră sau tehnicieni financiari.

În ceea ce privește opțiunile politice ale membrilor guvernului care făcuseră parte din partide, și nu toți au avut acest statut, cei mai mulți erau liberali sau foști membri ai unor partide de dreapta, situate în afara oricăror idei și practici dictatoriale, tipice Gărzii de Fier; fiecare dintre aceștia și-a asumat, însă, implicit, toate atributele totalitare ale regimului din care au consimțit să facă parte.

Urmărind mecanismul exercitării puterii din partea Conducătorului statului, care apare ca o nouă instituție politică, cu îndatoriri mult sporite în raport cu regele, trebuie menționată *Adunarea obștească plebiscitară a națiunii române*, convocată numai în două rânduri (martie și noiembrie 1941) și care s-a dorit – demagogic - forma cea mai largă de consultare a populației adulte asupra politicii promovate de guvern.

Alături de Consiliul de Miniștri, organismul de decizie și execuție cel mai important, pentru “conducerea și rezolvarea afacerilor curente ale statului” a funcționat și un organism mai restrâns, numit Consiliul de Cabinet, alcătuit din Conducătorul statului și Președinte al Consiliului de Miniștri, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, miniștrii de la departamentele Apărării Naționale, Afacerilor Interne, Afacerilor Străine, Justiție, Economiei Naționale și Finanțe.

Existența acestor organisme - precum și prezența regelui, care avea printre atribuțiile pur formale și “numirea primului ministru însărcinat cu depline puteri” - în condițiile unei exercitări discreționare a prerogativelor de către Antonescu, nu au făcut loc unui alt tip de regim, care să întrunească, eventual, atribute mai nuanțate decât cele subsumate sensului autentic și concret al dictaturii.

Anii de război – a cărei rațiune, după eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei trebuie atent cercetată și cuantificată ca atare – cu toată pleiada de suferințe și sacrificii, mențin în prim plan hotărârea regimului – abil susținută de mecanismul propagandei – de continuare a efortului de întregire a țării, grija pentru consolidarea și menținerea tonusului națiunii, pentru realizarea unui echilibru intern prin tolerarea și încercarea de colaborare cu alte forțe politice, prin contribuția la efortul general pentru scoaterea României dintr-un război tot mai impopular și într-un mod cât mai onorabil, în sensul cel mai relativ al termenului.

Unde poate fi situată guvernarea antonesciană, regimul politic definit de Ion Antonescu ca autoritar ? “Prin lovitura de stat din 6 septembrie – scria Antonescu, în iunie 1941 – în politica internă s-a pus capăt unui regim democratic constituțional”, iar “în ce privește orientarea externă așijderea vechilor legături internaționale alături de puterile democratice apusene”. Ca atare, “în politica internă reprezintă un regim de autoritate, iar în politica externă sunt și rămân alături de puterile Axei”, conchide Ion Antonescu.

Corolarul acestei poziții viza, în esență, partidele politice și politicianismul, văzute întotdeauna, de dictatori, ca dăunătoare pentru state și societăți. Deși pe tot parcursul regimului său Antonescu a tolerat, la un anumit nivel, activitatea principalilor lideri ai vechilor partide politice – PNȚ și PNL – și a menținut, ocazional, contacte cu aceștia, faptul devine irelevant în măsura în care regimul, în toate ipostazele sale, a continuat să se manifeste în relația cu proprii săi cetățeni ca unul dictatorial.

El a întrunit, atât în plan intern cât și extern, atributele clasice ale unui regim de comandă, ale cărui dimensiuni au fost puternic amplificate de situarea României de partea puterilor Axei, cu toate consecințele politice și militare care au decurs din asumarea acestei poziții.

b. Problema Holocaustului¹

Regimul dictatorial personificat de Ion Antonescu atât în primele luni de guvernare alături de legionari, cât și în intervalul 1941-1944, a urmat o linie politică antisemită, care a inaugurat un regim de teroare și exterminare a populației evreiești din România.

Holocaustul împotriva evreilor, prin toate expresiile sale – decăderea din drepturile cetățenești, persecuții, deportări, masacre și, mai ales, genocid – se petrece, conform ultimelor interpretări, începând cu sfârșitul regimului carlist, fiind continuat de Statul Național-Legionar și de regimului antonescian ca atare.

Regimul autoritar carlist, în ultimile două luni de existență, pe lângă măsurile legislative anti-evreiești din august 1940, se înscrie în politica de holocaust prin cele două masacre comise asupra unor evrei din Galați și Dorohoi.

Gravele incidente menționate, alături de alte acte criminale vizând pe evreii din Basarabia și Bucovina și din localitățile de graniță cu teritoriile cedate, au fost legate tendențios de unele atitudini ale evreilor față de armata română în retragere, precum și de percepția și reacția autorităților față de aceste presupuse incidente. La Galați, în ziua de 30 iunie 1940, în jur de 400 de evrei care încercau să plece în Uniunea Sovietică au fost “masacrați de o unitate militară română lângă gara orașului”.

¹ În ultimele decenii, istoricii evrei au ajuns la concluzia că formula consacrată **Holocaust** (în limba greacă, **Ἡολόκαυστος**: *ardere totală*) trebuie înlocuită cu termenul **Ha-Shoah** (în limba ebraică, **השואה**: *nimicire, catastrofă*) mult mai nuanțat în a reda opiniei publice din Israel dimensiunea și amploarea unică a fenomenului. Expresia a fost însușită de cercetătorii de la *Memorialul Yad Vashem* din Ierusalim și instituționalizată ca atare în literatura de specialitate.

Folosirea în paralel a cuvântului **Holocaust** reprezintă, până la urmă, descrierea aceleiași realități, unică prin tragismul ei.

Un act similar s-a petrecut la 1 august 1940 la Dorohoi, cu prilejul înhumării a doi militari, un român și un evreu. Au fost răpuși de gloanțe 50 de evrei, printre care femei și copii. Chiar dacă actele criminale menționate nu sunt, la acest moment, urmarea unor ordine exprese date de autorități, fiind interpretate ca gesturi personale de retorsiune față de evrei, ele nu exonerează lipsa de reacție a autorităților administrative și militare în a stăpâni situația tensionată din țară și de a calma starea de nervozitate cauzată de succesivele amputări teritoriale la care a fost supusă România în vara anului 1940.

Legislația antievreiască, expresie a politicii antisemite din România anilor 1940-1944, și care a fost în mare parte publicată în volume speciale, este dominată de măsuri discriminatorii, de creare a unui cadru propice de spoliere a populației evreiești, de instituire a unui regim polițienesc, în care munca obligatorie sau epurările din administrație sunt percepute ca demersuri necesare în noua stare de fapt.

Menționăm câteva exemple de acte legislative cu referire exclusivă la evrei. La 8 august 1940, două decrete-lege au în vedere statutul juridic al locuitorilor evrei din România și interzicerea căsătoriilor între români *de sânge* și evrei.

Prin mai multe acte legislative, evreii sunt epurați din instituțiile de cultură subvenționate de stat, medicii și farmaciștii sunt izolați, iar în domeniul militar evreii sunt *a priori* excluși de la serviciul în slujba statului, fiind, în același timp, impuși la plata unor taxe pecuniare ori la prestarea unor munci de interes obștesc.

La fel de grave au fost, pentru evrei, aplicarea decretului-lege din noiembrie 1940 referitor la “românizarea” personalului din întreprinderi și decretele în urma cărora evreii sunt deposezați de bunuri. În decembrie 1941 a fost dizolvată *Federația Uniunii de Comunități Evreiești*, ea fiind înlocuită cu *Centrala Evreilor din România*, condusă de Radu Lecca. Noua structură administrativă a devenit unicul organism – oficial - care reprezenta interesele comunității evreiești.

Revenind la actele de genocid cărora le-a căzut victime sute, mii și zeci de mii de evrei – problema numărului victimelor rămâne încă deschisă la argumente pentru o estimare cât mai aproape de tragica realitate – anul 1941 se înscrie cu cele mai grave momente: rebeliunea legionară, pogromul de la Iași, de la sfârșitul lunii iunie, precum și masacrarea evreilor la Odessa, din octombrie 1941.

Pogromul de la București din zilele rebeliunii legionare, precum și cel de la Iași, din 21-23 iunie 1941, au făcut printre evrei mii de victime, practic asasinate precedate adesea de cele mai aberante modalități de tortură. Se adaugă peste 1.100 de familii evreiești care au suferit jafuri și distrugeri de bunuri, precum și cele 25 de lăcașuri de cult iudaic care au fost incendiate sau distruse.

Pogromul de la Iași, din iunie 1941, comis la puține zile după intrarea României în război, prin dimensiunile pierderilor de vieți, rămâne printre cele mai tragice din anii războiului. Astfel, circa 12.000 de evrei au fost împușcați pe străzile Iașului, între 5.000 și 6.000 evrei au avut același tragic sfârșit în curtea Prefecturii de poliție, iar peste 5.000 de victime și-au găsit sfârșitul în cele două “trenuri ale morții”, menite a evacua pe evrei din preajma liniei frontului.

Îmbarcați în vagoane de marfă închise, fără minimul de condiții în zile caniculare, mergând pe o rută sinuoasă, deoarece nu erau clare localitățile de destinație, peste 60% dintre evreii imbarcați în Iași au murit pe parcursul călătoriei spre Călărași. Deși se vorbește de măsuri dure față de cei vinovați de acest masacru – emițându-se, în acest sens, chiar un ordin către armată, în care s-a considerat că “dezordinele întâmplute acum câteva zile la Iași au pus armata și autoritățile într-o lumină nefavorabilă”, vinovații au rămas, cu acordul tacit al autorităților, nepedepsiți.

La Odessa, după retragerea trupelor sovietice, au continuat actele de diversiune, incendierile și atentatele. Dintre acestea, cel mai grav s-a petrecut pe 22 octombrie 1941, zi în care clădirea în care fusese instalat Comandamentul Militar Român al orașului a sărit în aer, act soldat cu moartea a circa 100 de persoane, militari români și germani, între care și câțiva demnitari – ofițeri superiori și civili. Represiunea ordonată de Ion Antonescu a vizat populația civilă evreiască din oraș, victimele numărând mai multe mii de evrei. De asemenea, trupele germane și române poartă răspunderea dispariției a circa 175.000 de evrei din Ucraina, odată cu ocuparea acesteia. În “lagărele morții” de la Bogdanovka și Domanevka și-au găsit sfârșitul zeci de mii de evrei.

O altă modalitate prin care s-a încercat și în România aplicarea *Soluției finale* a fost varianta deportării. La două săptămâni după intrarea României în război, la începutul lunii iulie 1941, printr-o decizie a Consiliului de Miniștri a fost declanșată o amplă acțiune de evacuare și deportare. Numărul evreilor deportați până la începutul anului 1942 se ridică la 120.000 de persoane, cifră cuprinsă în rapoartele oficiale și la 180.000 de evrei, după alte

surse. Deși ritmul deportărilor s-a încetinit până aproape de sistare în 1943, intervalul 1941-1944 consemnează aproape 180.000 de evrei deportați în Transnistria, din care peste 87.000 au căzut victime foametei, bolilor și abuzurilor autorităților.

Există însă și o altă realitate care trebuie relevată; în România regimului antonescian a permis, din motive care nu fac obiectul demersului nostru, emigrarea evreilor în Palestina. Mai mult, autoritățile au acceptat tranzitul evreilor din Transilvania ocupată, Polonia, Ungaria și Slovacia. Cifra celor plecați depășește 13.000 de persoane, fără însă ca toate cele 31 de vapoare pe care s-au îmbarcat evreii să ajungă în Palestina. În același sens se înscrie și repatrierea deportaților din Transnistria, începută la mijlocul anului 1943. Hotărârea Mareșalului Ion Antonescu, din martie 1944, referitoare la repatrierea generală a evreilor din Transnistria nu a mai fost ulterior posibilă din cauza evoluției frontului.

În România, salvarea – pe căi oficiale – a unei părți însemnate a populației evreiești este o realitate. Datorită presiunilor unor demnitari evrei sau clerici, fie și dintr-o anumită abilitate a regimului care a intuit înfrângerea Germaniei, s-a ajuns la fenomenul potrivit căruia “în nici una dintre țările Europei dominate de naziști numărul supraviețuitorilor <evrei – n.n.> nu a fost atât de ridicat (355.972 după o statistică întocmită la sfârșitul războiului) ca în România”. Este adevărat că Ion Antonescu, din vara anului 1942, a oprit în mare măsură masacrele și populația evreiască a început să beneficieze de unele înlesniri în domenii ca organizarea învățământului, a unor manifestări culturale ori în viața spirituală. Se vorbește chiar despre o mișcare de rezistență care a cuprins intelectuali evrei, printre care cunoscuții și influenții lideri Wilhelm Fildermann și dr. Alexandru Șafran, Rabinul șef al comunității.

Cu toate controversesele, oscilațiile și mutațiile survenite în politica față de populația evreiască, România se înscrie, prin miile de victime, în fenomenul Holocaustului, practicat cu consecvență de regimul lui Ion Antonescu pe parcursul cât România s-a aflat de partea puterilor Axei.

c. Actul de la 23 august 1944

În contextul desfășurării celui de al doilea război mondial momentul august 1944 - ale cărui premise și urmări nu pot fi cu nimic minimalizate - reprezintă, indiscutabil, în plan extern, o schimbare bruscă de situație pe frontul din Răsărit în favoarea Uniunii Sovietice și a aliaților acesteia, inclusiv prin alăturarea României frontului antigerman, iar în plan intern, o mutație guvernamentală de aceeași anvergură.

Între premisele interne și externe ale actului în discuție și care trebuiau să ducă la ieșirea României din războiul împotriva Uniunii Sovietice, în prim plan se situează tratativele cu aliații potriviți Axei, desfășurate la nivel de tatonări în 1942, ulterior generalizate și aproape permanentizate în 1943 și prima jumătate a anului 1944. Inițiativele au aparținut întregii palete de forțe politice. Ion și Mihai Antonescu, în numele guvernului, opoziția, reprezentată prin PNT și PNL, Casa Regală și, în anumite combinații, reprezentanți ai partidelor comunist și social-democrat.

Aflându-se în conflict nemijlocit cu sovieticii, către aceștia s-au îndreptat, cu precădere, intervențiile românești, fără a se neglija, însă, eventualele garanții din partea Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii. Cele mai îndelungate și dificile tratative româno-sovietice au avut loc la Stockholm, acolo unde, începând din toamna anului 1943, noul ministru român în capitala Suediei, Frederic Nanu, a avut contacte permanente cu ambasadorul sovietic Aleksandra Kollontay.

De aici au pornit și propunerile sovietice de armistițiu cu România înaintate reprezentantului român pe 12 și 13 aprilie 1944, condiții minimale, definitive anterior la Moscova și care au cuprins sugestiile și adăugirile guvernelor Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii.

Condițiile propuse acum, ușor amendate la începutul lunii iunie în favoarea României, ca urmare a respingerii lor de către mareșalul Antonescu, se refereau la atacarea trupelor germane cu diviziile aflate în luptă sau posibilitatea de a se oferi forțelor germane o perioadă de 15 zile pentru evacuarea României; la acceptarea frontierei cu Uniunea Sovietică, care urma să rămână cea din 1940 (cu recunoașterea implicită a anexării Basarabiei, nordului Bucovinei și a regiunii Herța), la despăgubiri de război, la repatrierea prizonierilor. Era recunoscut dreptul României asupra întregii Transilvanii, era reglementată trecerea trupelor sovietice prin România spre front, precum și asigurarea unei zone pentru guvernul român, liberă de trupe străine.

În jurul acestor propuneri s-au purtat discuții până în august 1944, sovieticii dorind un armistițiu cu Ion Antonescu. Bucureștiul nu se putea însă lipsi de garanțiile anglo-americane, însuși acceptul opoziției din țară fiind rezervat în privința semnării imediate a unei convenții de armistițiu. În această situație, lovitura de stat din România - care, în afara oricăror condiții prealabile în plan extern a avantajat enorm Uniunea Sovietică - nu mai presupunea din partea

sovieticilor vreun motiv de grabă în semnarea armistițiului; documentul va fi semnat la Moscova abia la 12 septembrie 1944.

Pentru a explica geneza actului de la 23 august 1944, referindu-ne la situația internă, trebuie să plecăm de la amplificarea treptată, în dimensiuni și forme diferite de manifestare, a opoziției față de alianța cu puterile Axei, față de război și de guvernarea mareșalului Antonescu. Mișcarea de rezistență antifascistă și antirăzboinică a cuprins, treptat, toate categoriile sociale și structurile politice.

De la comuniști și „partidele istorice” la reprezentanți ai Palatului, de la muncitori până la vârfurile elitei industriale și financiare, toate grupările se întâlnesc – adevărat, cu interese distincte și în forme de manifestare specifice – de aceeași parte a baricadei, în opoziție față de situația catastrofală către care se îndrepta România. Din lunile august-septembrie 1943 încep discuții la Palat cu Lucrețiu Pătrășcanu și cu reprezentanți ai armatei.

După apropierea dintre comuniști și social-democrați, în ceea ce s-a numit *Frontul Unic Muncitoresc* (înființat în aprilie 1944), se intensifică tratativele cu PNT și PNL, finalizate prin constituirea, la 20 iunie 1944, a *Blocului Național Democrat*. Alianța temporară a celor patru partide, fiecare păstrându-și identitatea și programul, s-a făcut pe baza următoarei platforme: încheierea “fără întârziere” a armistițiului cu Națiunile Unite, alăturarea României luptei împotriva Germaniei, înlocuirea regimului “de dictatură” cu un “regim constituțional, democratic”, încheierea păcii “conform cu interesele statului și poporului român”.

Acordul intra în vigoare imediat, “partidele contractante” obligându-se să acționeze în comun “pentru realizarea punctelor mai sus stabilite”. Între timp, s-a desfășurat la 13-14 iunie 1944 o consfătuire a reprezentanților Palatului, armatei și ai partidului comunist - la care participă, între alții, Ion Mocsony Stârcea, Mircea Ioanițiu, Gr. Niculescu-Buzești, generalii Constantin Sănătescu, Gheorghe Mihail și Constantin Vasiliu-Rășcanu, colonelul Dumitru Dămăceanu, dar și Emil Bodnăraș și Lucrețiu Pătrășcanu - în fapt, principalii artizani ai loviturii de stat. În această structură și prin consultarea partidelor de opoziție s-a manifestat neîncrederea în dorința mareșalului Antonescu de a încheia cu adevărat armistițiul și se va ajunge la soluția actului din august 1944.

Evenimentele interne și externe din zilele de 22 și 23 august și care determină și devansarea arestării lui Antonescu și a membrilor guvernului - acțiune stabilită inițial pentru data de 26 august - sunt încă discutabile.

Faptul că mareșalul Ion Antonescu dorea să semneze armistițiul – pentru care se pare că exista deja acceptul sovietic din 22 august – condiționat de “asentimentul scris al șefilor partidelor de opoziție” este o realitate de necontestat. Dar, așa cum s-a menționat, alături de o anumită grabă, justificată de amploarea ofensivei sovietice de pe frontul Iași-Chișinău, neîncrederea în hotărârea mareșalului, precum și neluarea în calcul a urmărilor imediate și de perspectivă ale loviturii de stat au determinat înfăptuirea acesteia.

Cercetarea poziției față de regimul Antonescu și față de război dezvăluie atitudini conturate de rezervă și îngrijorare, cu precădere din partea frunțașilor PNL și PNT, mai ales că înfrângerea Germaniei devenise o certitudine. La rândul ei, Casa Regală, părtașă inițial la angajarea țării în război, s-a distanțat de Antonescu încă din vara anului 1943, ajungând să susțină necesitatea debarcării regimului dictatorial.

În pregătirea, declanșarea și reușita actului din august 1944, precum și în lupta pentru apărarea noii puteri în fața tentativei Germaniei de a lichida statul român, armata a avut un rol bine determinat.

Deși evenimentele din România se constituie într-unul “din momentele hotărâtoare pentru reducerea duratei războiului”, reprezentând deci un sprijin efectiv acordat sovieticilor și aliaților - scutiți de circa șase luni de conflict istovitor - maniera în care s-a înfăptuit lovitura de stat a lăsat România la discreția Uniunii Sovietice.

Ca efecte imediate, din cauza amânării semnării Convenției de Armistițiu, sovieticii au capturat peste 130.000 de militari, dintre care puțini au mai revenit în țară. “României i-au fost impuse grele condiții de armistițiu, care au afectat grav însăși temeiurile economice ale statului și viitorul său”, independența națională și integritatea teritorială. Prin *Convenția de Armistițiu* România a intrat, *de facto*, sub regimul de ocupație sovietică fiind obligată să accepte cedarea definitivă a teritoriilor românești de peste Prut.

Rezultatul lui 23 august 1944 a reprezentat, în realitate, ocupația sovietică a țării, instituirea premiselor constituirii unui regim politic totalitar impus de la Moscova, jaful sistematic asupra bogățiilor țării, continuarea războiului - cu mari sacrificii - pe teritoriul Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei pentru ca, în final, cu aportul substanțial din partea Uniunii Sovietice, România să fie tratată ca o țară învinsă.

Lovitura de stat din august 1944 - finalul unui regim controversat și contestat - a lăsat loc unei situații previzibile, dincolo de orice declarații liniștitoare din partea sovieticilor și de speranțele într-un posibil sprijin din partea Statelor Unite și Marii Britanii.

Era așteptată dominația sovietică, fapt evidențiat cu mult înainte de debarcarea lui Antonescu. “Rusia – nota cunoscutul gazetar Pamfil Șeicaru, în ianuarie 1944 – își rezervă o competență exclusivă în Europa răsăriteană, împotrivindu-se tuturor încercărilor aliaților ei de a reglementa împreună grava problemă poloneză. Ce se poate deduce din această politică? Ceea ce am susținut întotdeauna și anume că Rusia își înșeală aliații, urmărind scopuri strict sovietice în Europa și în lume. Alianța cu Anglia și Statele Unite nu folosește Rusiei decât pentru câștigarea primei etape a luptei contra capitalismului anglo-american. Această primă etapă este cucerirea Europei cu concursul Angliei și Statelor Unite. Etapa a doua va fi lupta fățișă a Rusiei Sovietice cu aliații ei de astăzi”.

Previziunile lui Șeicaru au fost confirmate și de Milovan Djilas - membru marcant al Cominternului - care, în cunoscuta carte *Convorbiri cu Stalin*, a dezvăluit realele intenții ale Uniunii Sovietice nu numai pentru România, ci pentru toate țările peste care a trecut Armata Roșie în marșul acesteia spre cucerirea Berlinului.

Nu este mai puțin adevărat că și o Românie dispusă la o rezistență până la capăt împotriva Moscovei ar fi fost crunt devastată de război, iar consecințele geopolitice pentru aceasta ar fi fost dureroase, dată fiind situația de ansamblu de pe continentul european.

II. ANII 1944-1947

1. Ofensiva PCR în viața politică

a. Condiționări externe în construcția regimului totalitar comunist

23 august 1944 a adus României - cu consimțământul tacit, generat de împrejurările momentului, al Marii Britanii și al Statelor Unite ale Americii - regimul de ocupație sovietică și ulterior sistemul totalitar de guvernare.

Urmărind drumul României și al altor state care, după război, au intrat în orbita comunismului în variantele sale (*titoism, maoism, ceaușism* etc) întrebările firești au în vedere cauzele și condițiile care au propulsat la putere partidele comuniste, muncitorești și socialiste - de obicei grupări politice minoritare - și care, într-o desfășurare normală a evenimentelor, nu ar fi avut nici o șansă reală să accedă la conducere folosindu-se de pârghiile democrației. Statele care vor alcătui sistemul socialist sub tutelă sovietică au urmat, în principiu, același drum: cu sprijinul partidelor de stânga aflate într-o veritabilă ascensiune s-au constituit guverne prosovietice; ulterior, prin falsificarea alegerilor, se vor forma parlamente cu aceleași caracteristici; apoi, de la caz la caz, s-a recurs la modificarea formei de guvernământ prin proclamarea *republicilor populare*.

Faza de început, din anii 1944-1947, s-a derulat sub o veritabilă tutelă sovietică și în condițiile unor abdicări repetate de la marile principii din partea puterilor occidentale, care și-au apărat propriile interese cu prețul sacrificării unei părți importante a continentului.

Referitor la cele trei mari conferințe - de la Teheran, Yalta și Potsdam - în consonanță și cu alte întâlniri ale miniștrilor de externe, acestea se circumscriu noii politici internaționale a învingătorilor Germaniei naziste în ceea ce privește viziunea asupra lumii postbelice. Însăși alcătuirea ONU – în 1945 - cu componentă restrânsă și pe baza sistemului de *veto* al Consiliului de Securitate, este edificatoare.

Conferințele și întâlnirile amintite mai sus au reliefat și preocuparea pentru noile sferele de influență, atât ale URSS cât și ale lumii occidentale, fapt statuat la discuțiile *Celor Mari* din anii 1943 și 1945, la Conferința de Pace de la Paris din 1946 și în toată diplomația postbelică. S-a încercat motivarea acestui “echilibru” al sferelor de influență prin contribuția sa la menținerea păcii mondiale.

Concret, din primăvara anului 1945 și până în primăvara anului 1947 s-a petrecut una dintre cele mai mari cotituri în istoria relațiilor internaționale, întrucât s-a trecut de la colaborarea politico-diplomatică dintre URSS și partenerii săi occidentali din coaliția antihitleristă, la o confruntare ideologică de anvergură, care a intrat în vocabularul diplomatic sub titulatura de *Război rece*.

Începând cu anul 1947, după semnarea tratatelor de pace cu Bulgaria, Italia, Finlanda, România și Ungaria, SUA aplică în relația lor cu URSS ceea ce s-a numit *Doctrina Truman*, formulată în martie 1946 și activată în Grecia, iar ca o prelungire a ei, la 5 iunie 1947 era anunțat *Planul Marshall*, contestat vehement de către Iosif Visarionovici Stalin. Deja SUA și Marea Britanie, “în afară de o activitate retorică și de agitație politică” nu își mai manifestă interesul pentru Europa Răsăriteană.

Astfel, *Războiul rece* – sintagmă lansată odată cu celebra expresie *Cortina de Fier* - devine deja realitate din 1946/1947. Ea fusese coborâtă “de la Stettin, pe Baltica, până la Triest pe Adriatică [...] de-a curmezișul continentului” – după formula cuprinsă în discursul incendiar al lui Winston Churchill de la Fulton, Missouri, din 5 martie 1946 - și s-a încetățenit în relațiile internaționale postbelice ca o confruntare cu caracter global între cele două sisteme cu orânduirii sociale, economice și politice diferite, antrenând cu sine întreaga comunitate internațională. “Chiar dacă nu se foloseau mijloacele tradiționale de confruntare, era *război*, pentru că diplomații nu puteau și nici nu voiau să reglementeze diferendele prin negocieri, *recte*, fiindcă nu puteau și nici nu voiau să le reglementeze prin forță”.

Dintre efectele pe termen mediu și lung ale noii stări de fapt din relațiile internaționale se pot menționa: exacerbarea retoricii confruntării, adâncirea disensiunilor prin crearea celor două alianțe militare – NATO (1949) și Tratatul de la Varșovia (1955) – consolidarea hegemoniei sovietice în Europa Centrală și de Est, precum și extinderea influenței acesteia în alte zone geografice, non-europene, cum ar fi Asia de Est și de Sud-Est (Coreea de Nord și Vietnamul de Nord), America Centrală – cazul Cubei – sau, ulterior, Africa (cazul Angolei).

În ceea ce privește expansionismul sovietic și constituirea *sistemului socialist*, sunt bine cunoscute consecințele pentru România și pentru restul statelor incluse cu forța în sistem.

Referitor la expansionismul sovietic, practic imposibil de stăvilit din interior, se constată folosirea celor mai diverse mijloace, în funcție de situația din fiecare țară: acțiuni politice bazate în mod direct pe amenințarea cu forța militară, subordonarea economică, agitarea problemelor naționale ș.a.

Ascensiunea a ceea ce s-a numit comunism în Europa s-a realizat, în principal, prin “revoluțiile” fabricate între anii 1944-1948, sub nemijlocita tutelă politică și militară a Uniunii Sovietice. Dacă în Grecia – unde Armata Roșie nu a ajuns, dar gherila comunistă a încercat bolșevizarea țării - forțele comuniste au fost înfrânte cu ajutorul nemijlocit americano-britanic, fiind de neconceput o extindere a hegemoniei Moscovei în Mediterana de Est, implicit asupra Orientului Mijlociu, aflat sub mandat britanic, restul țărilor din Europa devenite comuniste, precum România, Bulgaria, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia și Germania de Est, au fost ocupate de forțe militare sovietice.

Regimurile apărute în aceste țări, similare sub denumirea oficială de *democrații populare*, au fost în esență regimuri totalitare, copii fidele ale structurilor puterii sovietice. Procesul de implementare și consolidare a acestor regimuri cunoaște, în ceea ce privește expresia exercitării puterii, trei faze relativ distincte: “un guvern de coaliție”, urmat de un guvern de „falsă coaliție” și, în final, de un guvern de “bloc monolitic” comunist.

În România, celor trei faze le corespund: guvernul format la 23 august, urmat de celelalte două formule guvernamentale din noiembrie și decembrie 1944, guvernul instaurat la 6 martie 1945 și, ulterior, structurile guvernamentale înființate după 19 noiembrie 1946.

b. Guvernele Constantin Sănătescu și Nicolae Rădescu

Odată cu înfăptuirea actului de la 23 august 1944, pentru guvernul sovietic nu a mai contat nici un fel de “angajament” referitor la respectarea integrității teritoriale și a ordinii în stat.

Primele declarații politice din 23 și 24 august 1944, constituirea unui guvern reprezentativ condus de generalul Constantin Sănătescu, repunerea parțială în vigoare a Constituției din 1923, toate greutate încă pe speranța sprijinului noilor aliați occidentali, au situat România pe linia reinstaurării sistemului democratic interbelic. Existența consensului național, bazat pe structurile politice tradiționale și în care PNȚ era în ascensiune de autoritate și popularitate, a redat speranța unei reinstaurări și consolidări a rânduiei cu adevărat democratice.

Speranțele se vor năruși imediat ce trupele sovietice încep jaful și spolierea materială a României ocupate. Semnarea Armistițiului, un veritabil și extrem de împovărător tratat de pace impus, un act care statua ocuparea *de facto* a țării, a legalizat jaful și supunerea totală a României. Rămân, totuși, cele șase luni - până în martie 1945 - în care s-a mai sperat, pe măsura evoluțiilor generale, în menținerea și chiar consolidarea rânduinelor democratice.

Nu vom insista asupra partidelor politice, în rândul cărora nu lipsesc luptele interne, disensiunile - de tradiție - manifestate în PNL, cât și în PNT sau PSD și care sunt forțate să cedeze din prerogative atât de comuniști, care doreau lărgirea bazei de masă, cât și la presiunea sovietică, exercitată printr-un nucleu restrâns de reprezentanți ai acesteia. Necesitatea de a stabili cauzele și condițiile în care se va implanta sistemului comunist în România ne conduce către ceea ce a venit din exterior ca factor determinant, dar presupune și judecarea raportului de forțe în plan intern.

Este un lucru de netăgăduit că majoritatea populației, până în anii 1947/1949 – și pentru care partidul comunist nu reprezenta nici o speranță spre mai bine – credea încă în posibilitatea instituirii unui regim de libertate, democratic. Confruntarea din ce în ce mai inegală pentru forțele democratice, cărora li se contrapune partidul comunist, consolidat artificial, dar servind ca excelent *cal troian* pentru hegemonia sovietică în România, a netezit calea către preluarea definitivă a puterii politice.

Reluând considerațiile referitoare la puternicele disensiuni din rândul partidelor de tradiție, care explică, parțial, erodarea puterii și influenței lor în societate, se constată lipsa de strategie în tentativa acestora de a realiza o structură unitară – chiar și temporară - care să se contrapună ascensiunii partidului comunist. Ele nu au avut o concepție unitară și coerentă nici în torpilarea guvernului Petru Groza, nici în viitoarea campanie electorală.

Cât privește partidul comunist, care s-a remarcat până în 1944 doar prin faptul că se constituise ca un „partid sectar” care a urmat cu fidelitate linia Cominternului de negare fățișă a unei realități istorice confirmată atât de voința populară, cât și de Sistemul de Pace de la Versailles – ne referim la România Mare - lipsit de aderenți și unitate în conducere (cu un organism în țară și altul în străinătate), supus oprobriului public din cauza adoptării liniei doctrinare antiromânești și antinaționale pe tot parcursul perioadei interbelice, acesta se manifestă după 23 august 1944 ca forța cea mai motivată în preluarea puterii politice în stat, beneficiind de o armă redutabilă: logistica doctrinară și financiară a Moscovei, precum și sprijinul necondiționat și nemijlocit al Armatei Roșii și al guvernului sovietic.

În plus - se știe - societățile traumatizate de război sunt mult mai predispuse să accepte ceea ce sociologii au denumit *fascinația stângii*. Cazul Franței și al Italiei postbelice, de pildă, sunt relevante. Acea “stafie” de care vorbeau Marx și Engels la 1848 reprezenta o anumită realitate și în România.

Nociv în perioada interbelică, prin promovarea agresivă a ideilor sale antinaționale, PCR a devenit, din 1944, patul germinativ cel mai potrivit pentru creșterea și răspândirea idealurilor comuniste, respectiv a intereselor sovietice în România. Atât partidul comunist în sine, care niciodată – în pofida semnificativei creșteri numerice – nu a depășit statutul de simbol al unei idei cu aderență redusă în mase, cât și folosirea sa drept vehicol politic pentru sovietici, pot fi considerate elementele cheie ale mecanismului preluării puterii de către extrema stângă în România, după 23 august 1944.

Urmărind să sugerăm doar eforturile interne suficiente pentru a urma calea unui regim democratic începând cu august 1944, se poate menționa că, imediat după constituirea guvernului de uniune națională din seara zilei de 23 august, s-a emis decretul de amnistie generală politică și militară, precum și decretul de desființare a lagărelor de concentrare și de punere imediată în libertate a celor arestați.

Prin același decret erau suspendate imediat toate dispozițiile administrative cu privire la domiciliul obligatoriu, sau alte măsuri de îngrădire a libertății individuale. Prin decretul regal din 31 august, publicat la 2 septembrie 1944, s-au repus în vigoare 37 de articole din cele 138 ale Constituției din 1923, România redevenind o monarhie constituțională.

Pe măsură ce s-a încercat o anumită normalizare a vieții de stat, lupta pentru putere a devenit trăsătura fundamentală a vieții politice din România. Stânga comunistă, secondată pas cu pas de armata și diplomația sovietică, a început asaltul spre guvernare prin constituirea, la sfârșitul lunii septembrie și începutul lunii octombrie 1944, a *Frontului Național Democrat*.

În urma presiunilor FND, inclusiv prin părăsirea guvernului de către reprezentantul PCR și cel al PSD, cât și din partea sovieticilor, care - prin generalul V.P. Vinogradov - și-au arătat nemulțumirea față de “mersul cu totul nesatisfăcător al aplicării Convenției de Armistițiu” cerând guvernului Sănătescu “să curme această politică de târăgănare”, la 4 noiembrie se formează un nou guvern, condus de același premier, Constantin Sănătescu, dar cu un câștig substanțial pentru FND, care deține acum o treime din totalul departamentelor (șase ministere și trei subsecretariate de stat).

În condițiile creșterii presiunilor externe, corelate cu infiltrarea comunistă în structurile puterii locale (prefecturi și primării), Constantin Sănătescu, în acord cu PNT și PNL, își va depune mandatul guvernamental la 2 decembrie 1944. Speranțele acestora se bazau pe o revenire la o guvernare reprezentativă, bazată pe oameni politici și nu pe specialiști. Noul guvern, numit la 6 decembrie 1944 și în fruntea căruia a fost instalat generalul Nicolae Rădescu a păstrat însă vechea structură, cu excepția preluării de către premier a portofoliului internelor, deținut anterior de țărănistul Nicolae Penescu.

Acest guvern, bazat pe un acord între PNT, PNL și FND, a reprezentat un echilibru vremelnic între forțele politice în lupta pentru putere. Între 6 decembrie 1944 și 30 ianuarie 1945, acest echilibru temporar a permis să se ajungă la adoptarea unor acte normative necesare restabilirii ordinii în țară.

Începutul anului 1945 găsește în plină ofensivă partidul comunist care, prin intermediul Frontului Național Democrat, publică la 29 ianuarie un nou program de guvernare. Reușind să atragă cunoscutele dizidențe din PNL (Gh. Tătărăscu) și PNT (Anton Alexandrescu), propulsați, în continuare, de sovietici, profitând de deruta generală din țară, comuniștii se îndreaptă către preluarea puterii și odată cu aceasta se diminuează substanțial speranțele reinstaurării unui regim democratic în România.

c. Guvernul dr. Petru Groza

Pe fundalul unor acute provocări interne dirijate împotriva forțelor democratice și în condițiile abținerii de la orice intervenție mai fermă în apărarea intereselor României de către

Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, Uniunea Sovietică a trecut, în februarie 1945, la asaltul decisiv spre încercarea de impunere a unui guvern care să-i slujească interesele.

S-a recurs la presiuni directe, încheiate, practic, cu un dictat referitor la structura viitorului guvern. Sub pretextul “îngrijorării” față de situația din România, “unde forțe reacționare se dedau la acte de violență, precum și la sabotaje împotriva armatei sovietice”, sosește în România, la 26 februarie 1945, Andrei Ianuarevici Vișinski, primul loțiitor al Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe al URSS. În prima audiență de la Palat, din 27 februarie, acesta a cerut în mod direct demiterea guvernului generalului Rădescu.

Fără a mai lăsa răgaz suveranului să reflecteze și să aștepte răspuns de la misiunile americană și britanică din București - între timp informate despre situația ivită de „nerespectarea” prevederilor de la Yalta - în cea de a doua audiență, din 28 februarie, Vișinski – care la argumentarea regelui referitoare la faptul “că guvernul are un caracter constituțional și că el corespunde acordurilor de la Yalta” vine cu celebrul răspuns “Yalta sunt eu” – preciza clar că “Uniunea Sovietică nu mai tolerează prezența guvernului Rădescu”.

Guvernul a demisionat în aceeași zi. Următoarele două audiențe, din 1 și 2 martie, îl obligă pe rege să renunțe la alte variante guvernamentale, între care una condusă de prințul Știrbey. Zilele de 2-6 martie nu duc la nimic nou; PNT și PNL, nedorind colaborarea cu FND, refuză participarea la guvern, sperând în sprijin britanic și american pentru a bloca intervenția moscovită. Între timp, presiunile sovietice se amplifică.

La 5 martie Comisarul Poporului pentru Afaceri Externe, Veaceslav Molotov, a adresat o notă diplomatică Departamentului de Stat și *Foreign Office*-ului, prin care informa “că situația din România a devenit intolerabilă datorită permanentelor crize de guvern”, fapt care determină guvernul sovietic să intervină “pe orice cale pentru a pune capăt dezordinii sociale”. Generalul Vinogradov, după ce recurge la gestul extrem de dezarmare a unităților armatei române din interiorul țării, a ordonat încercuirea capitalei de către trupele sovietice, avioanele rusești survolând la joasă înălțime zona Palatului Regal.

La 6 martie, în condițiile mobilizării unor mase mari de indivizi pe străzile Bucureștiului, Vișinski a telefonat de la ambasada sovietică regelui în legătură cu noua variantă de guvern. Acceptarea noii formule guvernamentale, condusă de dr. Petru Groza – “nici comunist nici socialist, mare proprietar agricol legat de interesele țărănimii” – având ca vicepreședinte și ministru de externe pe Gh. Tătărăscu, nu mai putea fi amânată.

Astfel, aducerea guvernului dr. Petru Groza “a fost un act străin de ființa neamului românesc; el a fost un dictat”. Guvernul, independent de structura sa eterogenă, cu personalități din diverse formațiuni politice, în fapt expresia voinței FND, s-a situat pe poziții procomuniste, de slujire a intereselor expansioniste și de dominație din partea Uniunii Sovietice.

Actul politic de la 6 martie 1945, care presupune răspunsuri la numeroasele întrebări care nu pot încăpea în sinteza de față, ne situează în miezul evenimentelor care au marcat fundamental destinele României după cel de-al doilea război mondial.

Potrivnic mersului firesc al istoriei și, de aici, contrar speranțelor poporului român, instaurarea guvernului de la 6 martie, procomunist în esența sa, a situat România pe o traiectorie nedorită, impusă din exterior, consecință a înțelegerilor prealabile și a politicii de concesi și dominație caracteristice lumii postbelice. O succintă menționare a cadrului internațional facilitează înțelegerea drumului urmat de România, drum fără de alternativă în condițiile date.

Modul cum s-a acționat în România, simptomatic pentru făurirea sistemului socialist, îmbracă și ținuta de *model* pentru sovietici, un experiment care nu se dorea eșuat. Se impune precizarea că aducerea guvernului dr. Petru Groza prin eforturile decisive ale lui Vișinski – a se vedea cele patru audiențe consecutive la Rege dintre 27 februarie și 2 martie – era nu numai prima consecință în timp a acordurilor de la Yalta, dar și “prima încercare făcută de Uniunea Sovietică spre a măsura dorința de rezistență a marilor puteri occidentale”, a căror slăbiciune le fusese confirmată încă o dată în Crimeea.

Interpretarea acordurilor de la Yalta, sub raportul gradului de cedare în fața Uniunii Sovietice din partea puterilor occidentale lasă și loc de nuanțe. Ceea ce este evident este faptul că, în spiritul și în virtutea acestor acorduri, sovieticii au acționat după propriile interese. Luând în calcul chiar existența „zonelor de influență”, deocamdată nu atât de sever delimitate ca teritoriu și putere de dominație, este evident că Uniunea Sovietică a violat acordurile de la Yalta, însă este tot atât de adevărat că, prin modul în care ceilalți semnatari ai acestui act au reacționat la inițiativa Kremlinului, aceasta a însemnat, în practică, un cec în alb acordat Moscovei în această parte a Europei.

d. Confruntări și evoluții politice după 6 martie 1945

Următorii doi ani și jumătate de după 6 martie 1945 se prezintă ca teren al unor dramatice confruntări politice între opoziție, cu suportul în cele două partide – PNT și PNL, între care primul rămâne portdrapelul luptei pentru democrație – și comuniști, cu aliații lor vremelnici (treptat, pe măsura consolidării la putere, comuniștii vor înghiți sau lichida toate formațiunile aliante).

Intervalul martie-decembrie 1945, dominat de eforturi interne și externe pentru înlăturarea guvernului nereprezentativ, s-a încheiat printr-un nou și grav compromis între cele trei mari puteri, pe seama României. Uniunea Sovietică, care recunoscuse deja guvernul și reluate relațiile diplomatice cu România la 23 august 1945, a avut, din nou, câștig de cauză. Cu prețul unei simple completări, prin includerea în guvern a câte unui reprezentant al PNT și PNL, la 5 februarie 1946 SUA și Marea Britanie au recunoscut guvernul României.

Anul 1946 este dominat de alegerile parlamentare din 19 noiembrie, anunțate de guvern încă din ziua de 5 ianuarie 1946. Pentru opoziție aceasta a reprezentat o ultimă mare șansă și speranță de a reuși să-și reocupe locul pe eșichierul vieții politice, pentru țară s-ar fi putut relua calea unei evoluții democratice. Alegerile “libere și democratice”, așa cum au fost, teoretic, concepute, dacă se impuneau în practica social-politică ar fi dat câștig de cauză, în principal, PNT și PNL.

Cu toată agitația comunistă, care este privită din ce în ce mai mult cu rezervă, partidele din opoziție se bucurau de certă popularitate și încredere. Presiunea exercitată de forțele guvernamentale încă din vara anului 1946, cu prilejul adoptării Legii electorale și a celei privitoare la organizarea Reprezentanței naționale, ulterior campania electorală, calificată ca “o încordată luptă politică”, urmată de abuzuri la întocmirea listelor electorale și în procesul de desemnare a candidaților pentru parlament, au prefațat falsul și demagogia în privința consemnării rezultatului alegerilor.

Desfășurate sub strict control sovietic, refuzându-se prezența unor observatori străini pe motive de încălcare a suveranității naționale, falsul s-a realizat prin atribuirea voturilor altfel decât rezultaseră acestea din urne. Astfel, *Blocul Partidelor Democratice*, condus de comuniști, preia voturile țărăniștilor (80%) iar pe ale lor le atribuie liberalilor (12%); totodată, voturile liberalilor vor reveni țărăniștilor (3%). Dar, referitor la alegeri și la rezultatul acestora rămân multe probleme nelămurite. În esență, acceptând ideea falsificării s-ar impune

să venim cu precizări în ceea ce privește calea urmată și dimensiunile acestui fenomen. Apoi, nici BPD, o largă coaliție de partide și facțiuni politice, nu a fost o forță nedemnă de a fi luată în seamă.

În 1947, stânga comunistă își consolidează puterea în stat atât prin semnarea și ratificarea Tratatului de Pace, cât și prin acte economice și politice interne. Lichidarea partidelor politice de opoziție precum și forțarea includerii curentului social-democrat în partidul comunist veneau să distrugă orice formă de rezistență, amplă și organizată, în calea preluării întregii puteri de către reprezentanții Moscovei.

Procesele împotriva liderilor acestor partide, din toamna anului 1947, au inaugurat cel mai radical val de represiune și care va cunoaște proporții aberante în anii următori. În septembrie 1947, după ce utilitatea prezenței în guvern a grupării Tătărescu nu se mai justifică pentru comuniști, aceștia declarau: “pare evident că relațiile de colaborare cu grupul Tătărescu se apropie de sfârșit”. Într-adevăr, la 5 noiembrie, Adunarea Deputaților a adoptat o *Moțiune de neîncredere* în Gheorghe Tătărescu, încă ministru de externe, iar în ziua următoare întreaga grupare liberală a demisionat.

După expresia lui Petru Groza însuși, “eliminându-se adversitatea și antagonismele” din guvern, prin înlăturarea oricărei forme de opoziție, s-a ajuns la preluarea integrală a puterii în stat de către forțele procomuniste și prosovietice. S-a înfăptuit, astfel, ultimul pas înaintea atacului decisiv, din 30 decembrie 1947, concretizat prin abolirea monarhiei și proclamarea *republicii populare*.

După martie 1945, acel “experiment” al Moscovei pe deplin reușit, dar, totodată și un test edificator în ceea ce privește înfrângerea opoziției interne și externe, momentul 19 noiembrie 1946, cu toate consecințele sale în planul politicii generale, precum și ultimele evoluții interne și externe din cursul anului 1947 au dus nemijlocit și previzibil spre înlăturarea Regelui și abolirea instituției monarhice în favoarea unei structuri statale de tip republican.

Analiza poziției instituției monarhice, a Regelui Mihai, care, după 6 septembrie 1940, alături de experiența războiului și a urmărilor sale imediate, a ajuns și la vârsta responsabilității depline, ridică o sumă de întrebări. În ce măsură acesta putea contracara ofensiva comunistă și sovietică, în condițiile unor concesii făcute acestora încă de la 23 august, în ce măsură acceptarea silită a guvernului dr. Petru Groza, precum și acceptarea remanierii formale din ianuarie 1946 - inițiativă aprobată de marile puteri – dar și a

rezultatelor alegerilor din noiembrie 1946, prin deschiderea lucrărilor parlamentului reprezintă erori imputabile Suveranului ?

Nu au lipsit protestele interne, între care greva regală a constituit un moment culminant, deși contestabil ca soluție. Pe lângă eșecul grevei, “între urmările acestui insucces s-a numărat și acela că milioane de oameni s-au convins că țara poate fi guvernată și fără regalitate, creindu-se astfel un precedent pentru actul de la 30 decembrie 1947”.

În ceea ce privește poziția Regelui în intervalul august 1944 - decembrie 1947, se pot emite destule ipoteze, toate acestea având însă o legătură minimă cu momentul 30 decembrie 1947. Nu problema monarhului ca persoană a interesat, documentele existente neaducând nici o acuză majoră Regelui, - din contra, nu lipsesc aprecierile generoase - ci caracterul „desuet” și „incompatibilitatea” instituției monarhice cu noile realități au fost propuse ca „temă de discuție” de către propaganda oficială.

Înlocuirea monarhiei cu *republica populară* a instaurat, în realitate, o formă nouă de stat, străină concepțiilor politice românești din secolul modernizării, de natură totalitară și bazată pe *dictatura proletariatului*, conform tezelor leninisto-troțkiste.

De altfel, după război, se constată, dar din rațiuni specifice, de la țară la țară, “o adevărată cavalcadă de prăbușiri a tronurilor” atât în Bulgaria, cât și în Albania, Iugoslavia, Grecia sau Italia. În ceea ce ne privește, odată cu începutul anului 1948 întreaga putere politică a revenit partidului comunist care, după „ingurgitarea” fracțiunii pro-comuniste din Partidului Social Democrat, în februarie 1948, se va numi, pentru următorii 17 ani, *Partidul Muncitoresc Român*.

S-a decis, astfel, cotitura către dictatura de tip comunist, exercitată, formal, „în numele proletariatului” dar, în egală măsură, îndreptată împotriva întregii societăți românești.

2. Politica externă a României (1944-1947)

a. Armistițiul României cu Națiunile Unite

Începând din august 1944, politica externă a României este axată pe trei aspecte dominante: semnarea Convenției de Armistițiu, continuarea războiului în noua sa fază, îndreptat împotriva Germaniei naziste și participarea la tratativele și, apoi, la semnarea

Tratatului de Pace de la Paris. În aprecierile acestora se va insista asupra caracterului nedrept, împovărător al prevederilor armistițiului și ale tratatului de pace.

Axa acestor două documente vitale este reprezentată de actul ieșirii României din războiul împotriva Uniunii Sovietice, precum și contribuția acesteia la înfrângerea Germaniei, fenomene care nu-și găsesc reflectarea nici în armistițiu - care ar fi trebuit să pună bazele noii cooperări româno-aliată - nici în stipulațiile tratatului de pace, întrucât ambele documente refuză României statutul de cobeligerantă și o tratează ca pe o *țară învinsă*. Cu toate aceste servituți, reglementarea statutului internațional al României și-a avut însemnătatea sa.

Începând cu 23 august 1944, orientarea politicii externe a României încearcă să se plieze pe reluarea legăturilor tradiționale, primul pas fiind însăși încetarea războiului împotriva Uniunii Sovietice și a aliaților săi. Odată cu începutul războiului împotriva Germaniei naziste a urmat clarificarea poziției față de Ungaria - aliată a Berlinului și ocuparea unei părți din teritoriul Transilvaniei. Anunțarea ruperii relațiilor la 30 august 1944 a fost urmată de declarația Ministerului de Externe din 8 septembrie 1944 care, referindu-se la atacurile germano-ungare la adresa României, arată că “Ungaria s-a pus în stare de război cu România”.

Odată cu încetarea ostilităților contra Uniunii Sovietice și aliaților acesteia fără nici un fel de înțelegere sau condiție prealabilă, semnarea unei convenții de armistițiu se impunea, cel puțin din punctul nostru de vedere, ca o urgență maximă. Bazându-se pe îndelungatele tratative de până atunci, încă din dimineața zilei de 24 august, ca și în zilele următoare, guvernul român a trecut la noi inițiative pentru semnarea imediată a armistițiului. Uniunea Sovietică nu s-a arătat deloc grăbită, profitând din plin de pe seama situației incerte de la București, care dura de aproape trei săptămâni. Întârzierea se va prelungi nejustificat de mult și după 30 august, dată la care delegația română a sosit la Moscova.

Așa numita discutare a Convenției de Armistițiu pe baza proiectului înmănat delegației române în seara zilei de 10 septembrie, s-a rezumat la întâlnirea din 11 septembrie, dominată categoric de sovietici – ei au negociat și apoi semnat armistițiul în numele aliaților, în noaptea de 12 spre 13 septembrie – și care resping aproape toate propunerile românești consemnate în observațiile prezentate de Ion Christu. De fapt, ambasadorii Marii Britanii și Statelor Unite la Moscova, Sir Archibald Clark Kerr și Averell Harriman, “n-au intervenit în discuții sub nici o formă și niciodată, decât cel mult să sublinieze și să întărească afirmațiile lui Molotov”.

Conținutul Convenției de Armistițiu – alcătuită dintr-un preambul, 20 de articole și 6 anexe – avea un caracter mult mai cuprinzător decât acest gen de documente. Textul prevedea reglementarea minuțioasă a unor chestiuni de mare însemnătate, dintre care unele, în mod normal, ar fi trebuit să facă obiectul tratatului de pace însuși: situația teritorială, quantumul și sistemul de plată a reparațiilor de război, clauze militare și politico-administrative, situația prizonierilor de război, restituiri etc.

O analiză de ansamblu a clauzelor armistițiului din 12 septembrie 1944, caracterizate prin impunerea unor grele sarcini economico-financiare și de altă natură, cu implicații de durată, a pus în evidență faptul că România era privită ca un *stat inamic*, înfrânt în război. Cu prilejul discuțiilor de la Moscova, pornind și de la promisiunile făcute de reprezentanții Aliaților înainte de 1944, delegații români au arătat că țara noastră avea dreptul la un statut de aliat sau, cel puțin, de putere cobeligerantă.

Controlul îndeplinirii obligațiilor semnate de România prin Convenția de Armistițiu a fost atribuit *Comisiei Aliate de Control*, al cărei președinte a fost desemnat mareșalul sovietic Rodion Malinovski, comandantul Frontului 2 Ucrainean. Pe toată durata războiului, întreaga activitate economică și administrativă, poșta și telecomunicațiile, precum și verificarea conținutului emisiunilor radiodifuziunii și al celorlalte mijloace de informare în masă treceau sub controlul acestei comisii.

În pofida caracterului împovăraător și a ambiguității obligațiilor care i-au fost impuse, guvernul român a hotărât să facă tot ce depindea de acesta pentru îndeplinirea lor. În zilele de 15 și 16 septembrie 1944, Consiliul de Miniștri a luat în dezbatere Convenția și a stabilit modalitățile de aplicare a prevederilor ei.

b. Problema României la Conferința de Pace de la Paris

Începute după mai bine de un an de la încheierea războiului în Europa, la 29 iulie 1946, lucrările Conferinței de Pace de la Paris au durat trei luni, reunind 21 de state cu drept de vot – *Puteri Aliate și Asociate*. Conferința a avut mandatul de a dezbate proiectele tratatelor de pace cu Italia, România, Bulgaria, Ungaria și Finlanda, elaborate de Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe ai marilor puteri învingătoare, în prima parte a anului 1946.

Modalitatea în care a fost concepută și organizată Conferința Păcii, obiectivele ce i-au fost stabilite, ca și climatul de tensiune și de *Război rece* care se profila din ce în ce mai

vizibil în relațiile internaționale, au creat României o situație complexă și dificilă, cu posibilități limitate de acțiune.

Acestea decurgeau, îndeosebi, din faptul că soluțiile date la Paris în 1946 și, apoi, deciziile concretizate în textele tratatului de pace au fost marcate de o serie de înțelegeri prestabilite – la Teheran, Yalta, Potsdam sau cu alte prilejuri – dar și de divergențele dintre marile puteri, de persistența elementelor politicii de hegemonie și de împărțire a lumii în zone de influență și de dominație.

Delegația română, formată din 73 de persoane, a ajuns la Paris la 11 august 1946, după aproape două săptămâni de la deschiderea conferinței. La 13 august 1946, șeful delegației, Gheorghe Tătărăscu, a expus în ședință plenară o serie de cerințe ca: recunoașterea cobeligeranței României, a realității că aceasta a intrat în război începând de la 23 august 1944 și nu de la 12 septembrie, caracterul nedrept al clauzelor privind limitarea excesivă a efectivelor militare și a armamentului. În legătură cu clauzele economice se arăta că, dacă acestea ar fi impuse România “nu le-ar putea satisface și, totodată, ar vedea restaurarea sa economică iremediabil compromisă”.

Dezbateri prelungite și contradictorii au avut loc asupra problemelor politice și teritoriale, în legătură cu momentul începerii participării României la războiul antihitlerist și a anulării Dictatului de la Viena, asupra cerinței – îndreptățite - privind recunoașterea cobeligeranței. În final, în preambulul tratatului a rămas stipulat că “la 24 august 1944 România a încetat toate operațiunile militare împotriva URSS, s-a retras din războiul contra Națiunilor Unite și a rupt relațiile cu Germania și sateliții ei”.

Referitor la data când a început participarea României la războiul antihitlerist, documentul a stabilit, contrar adevărului istoric, ziua de 12 septembrie 1944 – data la care s-a semnat Convenția de Armistițiu. A fost respinsă, de asemenea, propunerea de recunoaștere a cobeligeranței, una din principalele cerințe, întru totul îndreptățită, formulată de România în fața Conferinței.

Problema anulării Dictatului de la Viena a fost amplu dezbătută, mai ales datorită poziției delegației Ungariei, ale cărei pretenții revizioniste au fost combătute cu argumente istorice, economice, etnice, politico-juridice și care au fost respinse de Conferință. În această problemă, România a fost sprijinită de URSS, Franța și Cehoslovacia. La 5 septembrie 1946, *Comisia politică și teritorială pentru România* a confirmat anularea Dictatului de la Viena.

Celelalte frontiere ale României au fost stabilite așa cum erau acestea la 1 ianuarie 1941 și cum se prevăzuse și în Convenția de Armistițiu din septembrie 1944; frontiera sovieto-română a fost fixată conform celei trasate în vara anului 1940.

Probleme numeroase și complicate s-au ridicat în legătură cu clauzele militare, navale și aeriene, în legătură cu reparațiile și restituirile. Clauzele economice, în general, îndeosebi cele care se refereau la reparații și restituiri, au reflectat în mod limpede statutul atribuit României - de țară învinsă în conflict - precum și tendința marilor puteri de a transfera greul consecințelor războiului asupra țărilor mai mici și mai vulnerabile în noua dinamică a relațiilor internaționale.

Proiectul tratatului de pace cu România a fost votat pe articole în cea de a 37-a ședință plenară a Conferinței, în zilele de 10 și 11 octombrie 1946. Peste câteva zile, la 15 octombrie, lucrările Conferinței de Pace de la Paris s-au încheiat, dar hotărârile definitive urmau să fie luate de Consiliul Miniștrilor Afacerilor Externe ai URSS, Marii Britanii, SUA și Franței – organism împuternicit să dea tratatelor de pace redactarea finală – și care s-a întrunit la New York, între 4 noiembrie și 11 decembrie 1946.

Urmărind evoluția dezbaterilor de la New York, guvernul român a făcut noi demersuri, neluate în considerare. În redactarea sa finală, Tratatul de Pace menținea, în esență, textul adoptat la Paris, cu părți favorabile României, dar și cu părți defavorabile, unele clauze fiind nu numai grele, ci chiar nedrepte și vexatorii.

După ce guvernul României, în ședința din 1 februarie 1947, s-a pronunțat în unanimitate pentru acceptarea și semnarea Tratatului de Pace, acesta a stabilit și componența delegației împuternicită să îl semneze, la 10 februarie 1947. Cu acest prilej, Gheorghe Tătărăscu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Voitec și Dumitru Dămăceanu, membri ai delegației, au remis la *Quai d'Orsay* - sediul Ministerului Afacerilor Externe al Franței - o notă cuprinzând observațiile guvernului român la Tratatul de Pace, pentru a fi adusă la cunoștință reprezentanților Puterilor Aliate și Asociate. La 23 august 1947, Adunarea Deputaților a hotărât, în unanimitate, ratificarea acestuia.

3. Viața culturală; repere

Pentru a întregi imaginea asupra anilor în discuție sunt necesare și câteva aprecieri asupra domeniului culturii, sector care a avut la fel de mult de suferit ca și toate celelalte compartimente ale societății. Deși loviturile dure date intelectualității, elitelor culturale și celor mai multe instituții de cultură vor fi foarte vizibile începând cu anul 1948, totuși, și până atunci, alături de dificultățile datorate războiului și lipsurilor materiale vor opera deja comandamente politice extrem de motivate, atât în domeniul culturii, cât și al libertății de exprimare.

Înainte de a ne referi la sectoare concrete din fenomenul supus investigației, este necesară trecerea în revistă a diferitelor poziții politice în domeniu. Din acest punct de vedere, se impun două observații de principiu. Anii atât de instabili, dominați de ample acțiuni în lupta pentru a menține sau dobândi puterea politică în stat, fapt reflectat constant în programele și acțiunile partidelor, acordă o minimă atenție școlii și celorlalte sectoare ale culturii.

Pe de altă parte și puținele luări de poziții au un caracter general, fără a se propune, eventual și soluții. În al doilea rând diferă, din ce în ce mai mult, abordările acelor care se instalează la guvernare, în martie 1945, precum și ale partidelor de opoziție.

PCR și PSD, în primele declarații cu caracter programatic – chiar dacă în anii 1944-1945 acestea se mențin la formulări cu totul generale - adresează îndemnuri și pentru intelectuali pentru a sprijini lupta “pentru câștigarea drepturilor cetățenești și democratice”, lansând, totodată, promisiuni generoase, cu o puternică tentă demagogică, în vederea ridicării “nivelului economic, cultural și sanitar” al tuturor celor ce muncesc.

Ștefan Voitec, reprezentant al aripii stângi din PSD, ministru al educației naționale începând cu 4 noiembrie 1944 în toate guvernele de până la 30 decembrie 1947, în momentul numirii ca ministru a ținut un scurt discurs, în ziua de 6 noiembrie 1944.

Deși conținutul discursului, axat pe problemele școlii – domeniu principal de activitate al ministerului - invocă din prima frază “vremurile grele”, “în ce privește învățământul și cultura națională” acesta solicita “fapte imediate, iar nu vorbe deșarte”. Referitor la învățământ, acesta trebuia situat “în făgașul adevăratelor interese naționale”, după cum “un suflu nou va trebui să străbată întregul învățământ, de la cel primar până la cel universitar”.

Merită reținută realitatea potrivit căreia “este o rușine și o umilință de a ne număra printre țările cu cei mai mulți analfabeți”, de unde și îndemnul la “stârpirea analfabetismului”, văzut ca una din “sarcinile noastre primordiale”.

Necesitatea unor măsuri reparatorii față de intelectualii care au avut de suferit în regimurile trecute nu a prevestit nimic bun față de ceea ce se preconiza: “În munca de dezintoxicare antifascistă la care pornim, va fi nevoie de o reformă adâncă a metodelor de învățământ, de completă refacere a programelor și manualelor, de curmarea unor inerții nefaste în învățământ, de o largă purificare a atmosferei îmbâcsite de miasme reacționare”, conchidea proaspătul ministru al educației.

Statutul Naționalităților Minoritare, document din 7 februarie 1945, care includea și o secțiune cuprinzând *Dispozițiuni privitoare la învățământ* (articolele 18-22) era destul de generos cu această categorie, mai ales în privința limbii de predare, în fapt cea maternă. În același sens sunt formulate problemele școlii și în *Rezoluția primului Congres al Uniunii Populare Maghiare*, din 17 mai 1945, care conține și o solicitare expresă: “asigurarea din partea statului a Universității maghiare din Cluj, pentru ca ea să-și înceapă funcționarea”.

Tot în categoria de documente de acest gen intră și *Pratforma-Program a Blocului Partidelor Democratice*, publicată la 20 mai 1946. Document de propagandă electorală, platforma cuprindea un capitol pentru “Cultura națională”, cu referiri la “Instrucțiunea publică”, “Știință” și “Artă și literatură”. Prevederile în domeniile menționate nu aduceau nimic nou, tonul agresiv este menținut, iar pentru artă se avea în vedere ca ea să înceteze „a mai fi apanajul unei elite”, aceasta trebuind să se adreseze *maselor populare*.

Referitor la viziunea partidelor democratice, o abordare mai amplă a problemelor culturii o găsim în *Manifestul-Program al PNȚ* din 16 octombrie 1944. Cel de al șasea punct, “Cultura publică”, solicita, de la început, “o imediată și adâncă acțiune de ridicare culturală a maselor” și care să reprezinte “grija cea dintâi a unei guvernări democratice”.

Apoi, pe rând, sunt incluse prevederi generale pentru învățământul de toate treptele și profilele. Referitor la învățământul superior se prevedea că: “Universitățile și școlile de învățământ superior vor fi reorganizate ca să poată corespunde pe deplin misiunii lor”; “Se va revizui corpul profesoral universitar pentru a restabili autoritatea morală și științifică în învățământul superior”.

Manifestul-Program al Partidului Național Liberal din 19 decembrie 1944 rezervă, la rândul său, un succint capitol (XIII) “școlii și bisericii naționale”. Școala și biserica, “mână în mână”, trebuie să contribuie la ridicarea maselor, pentru “îndeplinirea îndatoririlor de om și de cetățean”. Apoi, se aveau în vedere componentele învățământului, fiecare cu specificul său, însoțite de promisiuni materiale destul de generoase.

Problema cea mai acută pentru oamenii de cultură - libertatea de exprimare - este abordată, conform cu noile realități, și de către președintele Consiliului de Miniștri, Nicolae Rădescu. În cunoscuta cuvântare din 11 februarie 1945, o argumentată pledoarie pentru “păstrarea ordinii, pentru ca să putem munci cu toții în liniște”, Nicolae Rădescu supune judecății publice chestiunea “încălțării unor libertăți de care fiecare are dreptul, în cadrul legilor, să se bucure. Este vorba de dreptul la exprimarea gândirii prin scris, de care nimeni, într-un regim democrat, nu poate și nu trebuie să fie lipsit”. El reamintește, de asemenea, partizanatul său pentru “cea mai largă libertate a presei”, dar cu o condiție, “să se păstreze în scris o formă demnă și civilizată”.

Era condamnat, totodată, gestul unor lucrători tipografi care, prin refuzul lor de a tipări unele comunicate și un ziar – „Dreptatea” n.n. - “cu de la ei putere”, s-au transformat “în cenzori ai scrisului”. Acum, când se vorbește despre democrație, este surprinzător cum muncitorii “suprimă atributul cel mai de seamă al democrației: libertatea”. Solicitarea finală, adresată întregii societăți, era pe deplin edificatoare: “Cumințenie, păstrarea celei mai desăvârșite ordini și liniști și înhămare la munca grea și spornică, aceasta constituie singurul mijloc ca să nu ne aplecăm pe povârnișul prăbușirii”.

Legiferarea în domeniul învățământului se rezumă așadar la măsuri limitate, multe în detrimentul unei funcționări normale a școlilor de toate gradele. După prevederile generoase referitoare la învățământul pentru minorități, la care ne-am referit mai sus, tot în cursul anului 1945 se reglementează unele aspecte ale învățământului gimnazial și al celui liceal. La rândul ei, o lege din 30 martie 1946 institua gimnaziul unic, fapt care a produs perturbări în învățământul secundar.

Absolvenții celor patru clase primare trebuiau să urmeze cursurile celor trei ani de gimnaziu. În învățământul superior, sub pretextul unor “comprimări administrative” din motive bugetare, în urma publicării noilor prevederi în „Jurnalul Consiliului de Miniștri” din iulie 1947, s-a trecut la masive epurări pe motive politice, în fapt o continuare a epurărilor începute încă din 1945.

Merită menționată inițiativa eradicării analfabetismului, fenomen care afecta aproape 5 milioane de adulți ai României postbelice. În rest, rețeaua școlară, cu modificările menționate, a rămas în mare măsură aceea configurată în perioada interbelică, cu o pondere a învățământului cu caracter practic (școli normale, profesionale, de arte și meserii, de gospodărie, de agricultură, seminariile). Dificultățile generate de situația din țară rămân multiple și privesc marile problemele: cadre didactice, elevi, manuale, localuri de școală etc.

Cercetarea științifică, fără a aduce rezultate de răsunet, s-a bazat pe numele și instituțiile deja cunoscute. Academia Română, în frunte cu personalități marcante, precum Dimitrie Gusti, Traian Săvulescu, Constantin I. Parhon, încearcă reluarea legăturilor științifice cu estul și vestul continentului, ca și revigorarea unor institute și publicații. De fapt, numele din cercetare se regăseau, în mare parte, și în învățământul superior.

Literatura, critica literară, lumea artelor trăiește aceeași degringoladă ca și întreaga societate. Totuși, continuă tipărirea de cărți fără prea multe opreliști, apar noi reviste literare. *Societatea Scriitorilor Români*, condusă acum de Victor Eftimiu, se preocupă de revigorarea scrisului, dar și de condițiile de viață ale scriitorilor. Alături de generația interbelică, reprezentată de Tudor Arghezi, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu, Nichifor Crainic, Cezar Petrescu, George Bacovia, se afirmă o generație deja matură, în care se remarcă, printre alții, Tudor Vianu, George Călinescu, Camil Petrescu, Lucian Blaga, Ion Barbu. Alți oameni de cultură s-au implicat activ și în viața politică, în viața cetății, printre care Mihail Sadoveanu, George Macovescu, Mihail Ralea, Iorgu Iordan, George Călinescu sau Alexandru Rosetti, fapt

pentru care au fost ținta unor atacuri în epocă, ulterior unii dintre ei plătind cu ani grei de detenție.

III. ANII 1948-1989

1. Percepții istoriografice. Implicarea factorilor externi

Cercetarea istoriei României în perioada cuprinsă între decembrie 1947 și decembrie 1989 are drept țel fundamental dezvăluirea mecanismelor dominației partidului unic, natura acestei dominații în diferitele sale etape, precum și subordonarea statului comunist român față de o mare putere – URSS – cel puțin în primul deceniu și jumătate de exercitare a puterii de către PMR și regimul ilustrat de acesta.

Dincolo de trăsăturile și manifestările tipic totalitare stă însă existența unui popor, evoluția sa plurivalentă, care nu trebuie subestimată, ci dimpotrivă, corect și obiectiv reliefată, în toate încheieturile sale. Cu toate dificultățile generate de dictatura unei minorități politice și a unui grup de interese privilegiat, societatea românească a evoluat în parametrii impuși de realitatea *Războiului rece*, după cum și regimul impus României de către sovietici a cunoscut transformări de substanță, generate de dinamica mutațiilor survenite pe plan internațional în cele patru decenii care au urmat încheierii celui de al doilea război mondial.

Sub raportul cercetării istorice, ultimii 40 de ani din istoria României nu au fost încă supuși unei analize propriu-zise. Există un vast material informativ, mai vechi și mai nou – ne referim la cele apărute până în decembrie 1989 – care încearcă să înregistreze mersul societății în totalitatea laturilor sale, dar acesta este cu totul *subiectiv și incomplet*. Indiferent de fața reală a lucrurilor, mai ales când este prezentat politicul, totul apare într-o culoare vie, optimistă, departe de realități. De altfel, chiar documentele epocii, sintetizate în cuvântările lui Nicolae Ceaușescu, sunt contradictorii și inconsecvente.

Nu lipsesc, totuși, încercările de a dezvălui greutățile, marile nerealizări, puse alături de alte vicii de fond ale societății românești postbelice. Scopul acestor demersuri a fost însă profund nesincer, încărcat de demagogia specifică societăților construite pe uzurparea puterii, ele dovedindu-se, în realitate, fals moralizatoare. Cercetate cu atenție, totalitatea materialelor

din literatura de specialitate (istorie, drept, sociologie, economie, politologie, istorie literară), alături de un întreg balast propagandistic, ne dezvăluie, în subsidiar, realitatea în tot ceea ce a avut aceasta mai trist, mai anormal. Chiar dacă timid exprimate și într-o manieră aluzivă, din literatura epocii nu lipsesc însă date și fapte care fac, mai mult sau mai puțin, trimitere la criza sistemului, la impasul în care se găsește acesta. Se poate, deci, prin selecție, să se valorifice relativ mult din ceea ce ne-a lăsat literatura generală a acestor decenii.

Anii de după evenimentele din decembrie 1989, neașteptat de tulburi din toate punctele de vedere, nu au oferit – de la început - lucrări marcante în planul analizei istorice referitoare la deceniile de regim totalitar de după 1948. De un interes real în categoria izvoarelor istorice se bucură, în continuare, literatura memorialistică, precum și mărturiile unor personalități referitoare la trecutul socialist al României. Dispunem deja de impresionante dezvăluiri asupra abuzurilor, actelor cu caracter criminal care au însoțit, mai ales în anii de început, instaurarea și organizarea regimului totalitar. Aceste mărturii sunt, practic, și expresia unei mișcări de rezistență permanentă și cuprinzătoare, acoperind întreaga perioadă la care ne referim în acest capitol.

Literatura străină și aceea a românilor din exil, numărând câteva zeci de lucrări destinate României contemporane, reprezintă o contribuție cu mult mai obiectivă și mai loială, în același timp, prin eforturile de a reconstitui realitatea regimului totalitar din România postbelică.

Dar, și aici, nu lipsesc interese și orientări partizane, resimțindu-se, de multe ori, sărăcia izvoarelor și a surselor de de informare. Peste aceste considerații, trebuie să remarcăm două contribuții de excepție, datorate exilului românesc: este vorba de cartea lui Ghiță Ionescu, *Comunismul în România*, apărută în Marea Britanie la începutul anilor 60, precum și excelentul volum al lui Vladimir Tismăneanu, singura sinteză coerentă a istoriei PCR de până acum, care a văzut lumina tiparului inițial în SUA, iar din anul 2005 și în România. Ea se intitulează *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*.

Este adevărat că în România ultimelor decenii, aprecia Constantin Noica, “trăsăturile negative le covârșesc în chip evident pe cele care ar putea fi eventual considerate drept pozitive”; dar, continua filozoful, „nu poate fi epocă istorică, indiferent de timp, fără nimic pozitiv”. „Funcțiile organismului social pot fi încetinite, pervertite, dar niciodată cu desăvârșire blocate, indiferent de regimul politic”, conchide Constantin Noica. Istoricul se găsește, așadar, în fața unei societăți plină de controverse și discontinuități, dar totuși în fața

unei comunități care a rezistat dincolo de ceea ce numim existența biologică, reușind să se impună prin valori devenite bunuri naționale și universale.

*

Pentru a înțelege implantarea și esența regimului comunist, în afară de factorul intern – constituit dintr-un nucleu apatrid, bine răsplătit pentru actele sale și, treptat, factor de putere în noul regim totalitar – trebuie să urmărim continuitatea și amplitudinea presiunii sovietice, elementul principal în organizarea și consolidarea regimului totalitar din România.

Odată cu preluarea întregului control politic în plan central și local, după 30 decembrie 1947 s-a recurs la o extrem de rapidă transformare, după model sovietic, a întregii structuri de stat, economice, sociale și ideologice. Pentru lumea occidentală, în speță pentru SUA, era deosebit de limpede ce soartă fusese rezervată zonei de influență sovietice.

Plecând de la faptul că “înfrângerea puterilor Axei a lăsat în lume numai două mari centre de putere, Statele Unite și URSS”, pe cale de consecință “Uniunea Sovietică este principala sursă de putere a comunismului internațional și numai prin ea comunismul internațional a devenit capabil să amenințe existența națiunilor libere”.

La fel de deschis se recunoaște, într-un document american din 1948, că “obiectivul final al comunismului mondial dirijat de soviete este dominația întregii lumi. În acest scop, comunismul internațional dirijat de Moscova întrebuițează contra victimelor sale presiunea politico-militară a Uniunii Sovietice, subversiunea și revoluția internă. Ambele instrumente sunt sprijinite de imensa putere materială a URSS și întrebuițarea lor este înlesnită de starea haotică de după război”.

Deja ofensiva sovietică, cea care dirija comunismul internațional, a reușit să creeze până în martie 1948, data când erau consemnate aceste considerații, “state polițienești satelite în Polonia, Jugoslavia, Albania, Ungaria, Bulgaria, România și Cehoslovacia”. “Comunismul internațional amenință Italia, Grecia, Finlanda, Coreea, Țările scandinave și celelalte țări”. Considerațiile referitoare la zonele de interes, la acțiunile sovietice pentru impunerea comunismului, la scopurile urmărite sunt atât de clare încât nu mai necesită comentarii.

Unul dintre aspectele cu urmări dintre cele mai grave pentru România se referă la *opera de rusificare*, aplicată sistematic începând cu 1948. Dacă în sistemul sovietic românii, latini de origine, erau o entitate cu totul separată, pe fundalul unor interese acaparatoare rusificarea

se constituia într-o soluție “pașnică” a dominației rusești. Opera ca atare îmbracă forme dintre cele mai diverse, mergând până la implementarea unor structuri statale similare în ceea ce privește profilul majorității instituțiilor politice și administrative, însoțite de încercarea însușirii generalizate de către populație a limbii ruse. De fapt, modul în care s-a acționat poate fi sintetizat sub un singur generic: rusificarea forțată și rapidă a României.

Acest act - numit de exegeți și *stalinizarea României* – a atentat la tot ceea ce are o națiune mai statornic: originea, limba, conștiința, cultura, teritoriul, economia, orgoliul național și cuprinde istoria totalitarismului de tip comunist în toate componentele sale. Ceea ce era limpede încă din epocă, iar retrospectiva istorică actuală nu mai lasă dubii, era interesul aparte a sovieticilor pentru România - această “insulă latină într-o mare slavă” - în a-i da o structură statală identică până la detaliu cu aceea sovietică, constituindu-se într-un atac premeditat la identitatea națională, în vederea unei asimilări care putea merge foarte departe. Nu au lipsit vocile - din ambele părți - care vedeau teritoriul românesc devenit *republică sovietică* sau component al unor complexe economice interstatale.

Duritatea regimului stalinist dejist, spre exemplu, apare în viziunea multor istorici occidentali ca o dovadă vie a disprețului și dușmăniei pe care sovieticii au manifestat-o față de România, mult mai puternică decât în cazul altor state viitoare socialiste, fiind încă vie în memoria Kremlinului participarea României la operațiuni militare de anvergură în inima teritoriului sovietic în anii 1941-1944.

Desprinderea treptată de sub tutela militară a Uniunii Sovietice la câțiva ani după moartea lui Stalin, precum și actele de frondă din deceniul al șaptelea nu au putut asigura însă totala independență politică a Bucureștiului. În plus, conform opiniei lui Vladimir Tismăneanu, „regimul comunist de la București a continuat să se manifeste drept unul profund stalinist și după dispariția lui Gheorghiu Dej în sensul prezervării, în plan intern, a acelor metode care au conservat cu aceeași tărie preeminența partidului comunist în toate compartimentele societății românești”.

2. Evoluția regimului politic - expresia dictaturii partidului unic

Ce a însemnat în România „dictatura proletariatului”, adică esența regimului instaurat în 1948, poate fi sintetizat în puține cuvinte; monopolul puterii deținut de către un partid politic, cvasi-etatizarea economiei, primatul ideologicului, îngrădirea drepturilor cetățenești, lichidarea vechii elite politice și culturale, precum și a oricărei opoziții din interiorul și exteriorul partidului. Arma principală a noii puteri devine represiunea în masă și teroarea generalizată. Este perioada în care zeci de mii de oameni nevinovați vor umple închisorile și vor fi obligați să muncească pe noile șantiere – obiective de interes național – orice delict de opinie fiind drastic pedepsit.

Odată cu anul 1948, urmărind ceea ce însemna comunismul în teorie și în practică, ne întâlnim cu un amalgam de idei incluse în programe excesiv de ideologizate. Congresele partidului, în număr de nouă (VI-XIV), cele cinci conferințe naționale ale PCR, apoi unele plenare sunt acele foruri de unde emană direcțiile spre care se îndrepta societatea românească. Răspunzând, multă vreme, comandamentelor Moscovei sau altor cerințe la fel de străine lumii civilizate și României înseși, legislația, organizarea vieții statale devin tot mai colaterale și străine de doleanțele reale ale societății.

Analiza acestor *documente-program*, care numeric au cunoscut o creștere constantă – în ultimele două decenii, aproape toate cele 20-30 de cuvântări ținute anual de Nicolae Ceaușescu erau considerate “programe de acțiune” – dezvăluie în modul cel mai concludent impasul către care se îndreaptă societatea românească.

Totul era doar enunțat, cu motivații patriotarde și îmbrăcat în fraze stereotipe. Într-adevăr, pentru ceea ce reprezintă *limba de lemn (langue du bois)* – conform expresiei consacrate a cercetătoarei Françoise Thom - sunt tipice cuvântările amintite cât și cele rostite cu diferite prilejuri de către demnitarii regimului, toate mânuind adesea un număr de cuvinte și expresii

date. Destinele României sunt legate, în mare măsură, de conducătorii partidului comunist și ai statului, de Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu.

Ambii, considerați cu state vechi în rândul comuniștilor, au aceeași pregătire generală precară, fără un minim de cultură, însă nu lipsiți de inteligența nativă și intuitivă a „muncitorului” (Gheorghe Gheorghiu-Dej) și a „țăranului” (Nicolae Ceaușescu). Frustrați de anii de detenție, dar fără conștientizarea faptului că slujiseră un partid cu o ideologie antinațională, însetați de putere, nereceptivi la spiritul democratic - complet străin structurii lor interioare - ei sunt măguliți de deșănțatul cult al personalității.

Aprecierile comparative nu oferă deosebiri de substanță în ceea ce privește capacitatea de percepție a realității, precum și competențe deosebite în actul de conducere al celor doi lideri comuniști români.

Fazele de evoluție de după 1948, în care trebuie inclus și deceniul marilor speranțe și deschideri interne și externe (anii 1960-1970), au dus către un nou tip de regim - cel al dictaturii bicefale - cu trăsături fără precedent în istoria comunismului european. Disprețul față de om, față de adevăr și dreptate, lezarea demnității umane, un cult al personalității de proporții asiatice, au fost elementele fundamentale care au definit puterea politică în România după anii 1971-1975, cu cote alarmante de creștere după 1980.

Exercitarea puterii, nu lipsită de sincope, modul în care s-a concentrat decizia politică până la nivelul unei singure persoane, delatiunea și înfricoșarea ca metode de constrângere reprezintă caracteristicile majore ale regimului totalitar din România. Acestor practici va fi supusă în mare măsură și economia națională - victima unei politici la fel de înguste și gregare.

3. Ideologie și cultură în România comunistă

Domeniul culturii a fost afectat radical de sistemul totalitar, în tendința acestuia de a subordona întreaga societate dogmelor comuniste. După ce perioada anilor 1944-1947 a lăsat o derută totală în lumea intelectualității, a oamenilor de cultură în general, reformele din 1948 privitoare la învățământ, știință și instituții de cultură au dus la o totală politizare și discreditare a acestor sectoare.

România a intrat într-un deceniu de umbră, de desconsiderare a valorilor reale, fără precedent în istoria națională. Anihilarea personalităților și respingerea valorilor trecutului, promovarea imposturii și a spiritului gregar, însoțită de politizare excesivă, sunt dominantele “obsedantului deceniu”.

Originea socială și angajarea politică ca norme de promovare, alături de propaganda deșănțată și subordonarea spiritualității unui perimetru de idei stereotipe, aparținând – obligatoriu - “clasicilor marxism-leninismului”, au dus la o stare de criză acută, manifestată în diferite doze, pe întreg parcursul perioadei comuniste.

Timida liberalizare de la începutul anilor '60 se va repercuta și în cultură. Regimul simte, acum, nevoia promovării unor specialiști, redescoperă anumite valori ale trecutului mai mult sau mai puțin apropiat, nemaifiind ignorate gravele consecințe ale abandonării specificului național. Deschiderea către trecut și spre valorile epocii, concomitent cu extinderea

contactelor cu exteriorul, între care interesul aparte pentru vestul Europei, determină un veritabil reviriment și în domeniul culturii.

Este și epoca reorientării cercetărilor istorice spre întreg trecutul național, a începutului revalorificării vechii istoriografii. Anii '70, când regimul Ceaușescu a dorit să-și facă instrument de dominație și din cultură, inaugurează o perioadă de noi dificultăți și de eforturi pentru reideologizarea spațiului public, de această dată în spiritul noului curent, cel al *comunismului național*.

Referindu-ne la câteva aspecte mai deosebite, se pot menționa ca elemente definiții subordonarea totală a culturii față de noile dogme staliniste, campania destinată a goli cultura de propriul său univers de valori, de specificul național - considerate atitudini "burgheze" și „cosmopolite” - ruperea acestora de curentele europene, liberale. S-a făcut loc unei pseudoculturi importată din Uniunea Sovietică, s-a urmărit înlocuirea caracterului național al culturii cu o nouă valență, apatridă, *realismul socialist*.

Mai mult decât oricare alt sector al vieții de stat, procesul rusificării cunoaște în domeniul culturii cote de nebănuite. Numai dacă ne imaginăm ce puteau însemna aceste modificări esențiale în ortografia limbii române, pentru a escamota elementul etimologic latin din scriere, precum și generalizarea studiului limbii ruse la toate treptele învățământului, de la clasa a III-a primară până în anul III de facultate, avem imaginea unui act eminent politic, situat în afara intereselor culturale.

Reforma învățământului, din august 1948, copie a sistemului sovietic de educație - alături de gratuitatea, laicizarea și accesibilitatea școlii pentru toate categoriile - vine cu serioase minusuri în ceea ce privește eliminarea unor discipline tradiționale, specifice școlii românești; a fost eliminată ca disciplină de studiu limba latină, s-a redus durata învățământului, a fost schimbat sistemul de notare și de evaluare. Foarte grav au afectat școala românească modificările din conținutul multor discipline, folosirea manualelor traduse din limba rusă, introducerea disciplinelor cu o mare pondere ideologică, precum și caracterul restrictiv al accesului în învățământul superior, condiționat de situația politică și materială a părinților și a rudelor.

Domaniile creației științifice și literar-artistice au avut de înfruntat - în anii '50 - aceeași discontinuitate față de valorile trecutului, prin renegarea violentă a unor mari personalități ca Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Constantin Rădulescu-Motru, George Călinescu, Tudor Vianu,

Ion Barbu ș.a. Mari personalități ale științei și literaturii au făcut ani grei de temniță; îi amintim pe Gheorghe I. Brătianu (mort în detenție), Tudor Teodorescu-Braniște, Ion Petrovici, Mircea Vulcănescu, Ion Vinea, Constantin C. Giurescu, Ioan Lupaș și mulți alții. Astfel a debutat cea mai neagră perioadă din cultura română și care s-a întins pe aproximativ un deceniu (1948-1960).

Pe fondul unor aspecte de redresare generală a situației din țară, din anii 1958-1959, asistăm la o reabilitare a culturii în general, cu progrese rapide în toate domeniile, încetinită iarăși după 1970, dar fără putința de a mai fi distorsionată radical prin acțiuni punitive, brutale. Acum își vor scrie o bună parte din opera lor Arghezi și Călinescu, Vianu și Giurescu. S-au reeditat masiv operele marilor dispăruți.

La începutul deceniului al optulea, într-un moment de liberalizare și reafirmare spirituală, a intervenit ceea ce încă în epocă s-a numit *mini-revoluția culturală*. Nu atât pentru a da satisfacție Chinei maoiste, ci mai ales pentru a stopa acea “ploconire în fața a tot ceea ce e de proveniență străină și în special occidentală”, Nicolae Ceaușescu - la scurt timp după întoarcerea din vizitele întreprinse în China și Coreea de Nord - a emis *Tezele din iulie*, punctul de plecare pentru o nouă campanie ideologică și pentru noi măsuri restrictive.

Ele au fost amplificate la Congresul al XI-lea al P.C.R. din 1974, la Congresul Educației Politice și Culturii Socialiste din 1976 și au reprezentat elementul fundamental după care s-a ghidat noua cultură a României ceușiste. Trecutul este subordonat „noii religii a României” – cultul personalității – Nicolae Ceaușescu fiind așezat de către noii *culturnici* într-o inedită și grotescă „galerie a neamului”, în care ocupă – evident - locul central.

4. România în relațiile internaționale

În faza inițială a regimului “de democrație populară”, cu precădere până la moartea lui Iosif Visarionovici Stalin, survenită în martie 1953, politica externă a țării a fost practic coordonată de la Moscova, dependența de URSS fiind totală. Alături de tratatul din 1948, deja menționat și care statua subordonarea generală, apoi economic, prin *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc - CAER* (1949), ulterior militar, prin *Tratatul de la Varșovia* (1955) și în condițiile prezenței trupelor sovietice în România, raporturile de subordonare față de Moscova devin totale.

La mijlocul deceniului al șaselea, după moartea lui Stalin și în condițiile unor bulversări din țările socialiste – revolta muncitorilor de la Varșovia și revoluția anticomunistă din Ungaria, din toamna anului 1956 - apar și în România, cu timiditate, semnele unei relative atitudini de independență. Lichidarea *Sovromurilor* în 1956 precum și retragerea armatei sovietice în 1958, pe fundalul unor controverse cu Hrușciiov în problema *destalinizării*, au dus la raporturi externe mai liberalizate.

În realitate, acordul sovietic pentru retragerea Armatei Roșii a avut la bază un calcul mult mai realist, bazat pe credința Moscovei că regimul lui Dej este unul *stabil și fidel* Uniunii Sovietice. O demonstrase cu prisosință Gheorghiu Dej în timpul revoluției din Ungaria, când România a reprezentat aliatul cel mai credincios al Kremlinului în condamnarea și înăbușirea revoltei anticomuniste de la Budapesta. Ulterior, conflictul sino-sovietic, în care Bucureștiul a încercat o mediere, a îngăduit o atitudine de frondă față de Uniunea Sovietică, exprimată prin cunoscuta *Declarație* din aprilie 1964.

Fără a se putea desprinde total de Moscova, Dej inițiază campania de derusificare, acordă o atenție sporită marilor state occidentale și se manifestă prin acte majore de politică externă. De fapt, termenul care poate defini natura pozițiilor noastre față de Moscova este cel de *autonomie*, cu anumite grade de manifestare specifică față de evoluția evenimentelor de pe planul relațiilor internaționale.

Deceniul al șaptelea se înscrie prin acțiuni mai ferme de desprindere de sub tutela URSS, în paralel cu o creștere substanțială a legăturilor cu lumea occidentală. România nu reprezintă, totuși, cazul singular. Apropieri economice de Occident realizaseră atât Jugoslavia lui Josip Broz Tito, cât și state incluse *de facto* în orbita Moscovei, precum Polonia, Cehoslovacia sau Ungaria.

În cazul României desprinderea pare – și este – cu atât mai spectaculoasă cu cât constatăm gradul major de înfeudare la interesele și politica Uniunii Sovietice, caracteristică perioadei de după 1948. O atare mutație, facilitată de noile relații internaționale, dar și de *dezghețul* din sistemul sovietic, a fost teoretizată la Congresul al III-lea al PMR din iunie 1960 și s-a concretizat prin atitudinea față de CAER, prin refuzul categoric al conceptului “de specializare” a țărilor din acest bloc economic și prin respingerea evidentă a ideilor referitoare la constituirea unor “complexe economice interstatale” care urmăreau includerea României în „sistemul economic integrat al statelor socialiste” - *Planul Valev*, inițiat de economistul sovietic în 1964.

Un alt element esențial îl constituie campania de derusificare, cu precădere în domeniul culturii, apoi și în celelalte sectoare. Trebuie amintit momentul 1963 - când s-au închis toate instituțiile și institutele de inspirație sovietică sau destinate a le sluji interesele - apoi renunțarea la denumirile de sorginte sovietică pentru străzi, localități sau așezăminte culturale, precum și abandonarea vechii împărțiri teritorial-administrative pe regiuni și raioane (decembrie 1967).

Științele istorice și filologice încep o veritabilă campanie de demascare a falsurilor privitoare la istoria națională, de reliefare a latinității, de dezvăluire a caracterului acaparator al Rusiei țariste și apoi al Rusiei Sovietice. Istoria cunoaște un nou reviriment pe linia reliefării adevărului în legătură cu aspectele mai dificile, sunt repune în circuitul informațional operele lui Nicolae Iorga, A.D. Xenopol, Vasile Pârvan ș.a.

Continuând cursul politicii externe - în speță al relațiilor cu sovieticii - inaugurat în ultima parte a regimului Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu a adâncit pretențiile de *independență*, fără însă a fi capabil să ajungă la un atare statut. Înainte de orice, însăși înregimentarea României în ceea ce s-a numit “sistemul socialist”, atât din punct de vedere teoretic, cât și practic, nu putea îngădui o independență reală față de Moscova.

Modul centralizat de organizare politică și economică conceput la nivel de “sistem socialist”, cu toate eludările din partea altor state comuniste – a se vedea cazul Cehoslovaciei, Poloniei și Ungariei – precum și inapetența funciară a regimului ceaușist în a renunța la bazele teoretice ale marxism-leninismului au oferit României imaginea unei țări care doar simulează independența.

Aceste considerații ne oferă și dimensiunea reală a “independenței” de care s-a făcut mult caz după 1965, chiar dacă etapa a fost marcată de unele atitudini radicale: prima țară socialistă, după URSS, care a stabilit relații diplomatice cu RFG (1967), singura țară din sistem care a menținut relațiile diplomatice cu Israelul după *Războiul de șase zile* (1967), neparticiparea cu trupe la invadarea Cehoslovaciei, precum și condamnarea acestei agresiuni (august 1968), vizita unor înalți demnitari occidentali în România – Charles de Gaulle în 1968, Richard Nixon în 1969 - aderarea la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială (1972), înființarea de societăți mixte cu capital străin în proporție de 49%, vot singular în Adunarea generală ONU în raport cu statele socialiste.

Uniunea Sovietică a tolerat asemenea poziții “rebele” din partea lui Nicolae Ceaușescu deoarece, prin sistemul dictatorial intern, cel mai dur din tot sistemul socialist european, al nu a periclitat, cu nimic, integritatea sistemului. Mult mai periculoase pentru URSS au fost Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Germania de Est, care, dincolo de “aliniera la dezideratele externe moscovite”, au pus sub semnul întrebării – în multe ocazii - tarele sistemului comunist. Occidentul - după euforia din perioada 1967-1974, când Bucureștiul se întrecea în manifestări de independență - a redescoperit față adevărată a regimului ceaușist, un regim de tiranie dominat de un deșănțat cult al personalității, de unde și izolarea caracteristică ultimului deceniu de dinainte de decembrie 1989.

Ultimii 15 ani de “regim ceaușist” înregistrează un accentuat proces de degradare internă, proces care s-a repercutat simetric și în relațiile externe. După 1975, cu toată parada de vizite și contacte internaționale, cuplul Ceaușescu pierde vizibil terenul și încrederea cancelariilor, atât în Vest cât și în Est. Nu au mai putut fi revigorate relațiile economice cu Occidentul la nivelul celor din deceniul al șaptelea, după cum nerespectarea flagrantă a acordurilor de la Helsinki în problema drepturilor omului a atras o considerabilă ostilitate din partea lumii occidentale.

Ce impunea deceniul al nouălea, în care România și nu numai aceasta, era în pragul falimentului general? Față de noile deschideri de după 1981 din Polonia – acolo unde s-a înființat primul sindicat liber de după Cortina de Fier - *Solidarność* - urmate de momentul instaurării la Kremlin, după interstițiul marcat de prezența a doi *aparateci* post-brejnevști, Iuri Andropov și Konstantin Cernenko, a lui Mihail Gorbaciov (aprilie 1985), continuate prin evoluții spectaculoase în întreg sistemul, rămânea ca soluție o mutație radicală în interior către altceva în locul structurii socialiste falimentare.

În măsura în care, “din afară”, vremea “adevăratelor transformări” venise deja de la mijlocul deceniului, nu rămânea decât ca renașterea societății românești să-și găsească și “resursele interne”, fără de care nu se mai putea concepe ieșirea din colapsul socialist.

Decembrie 1989 a dat și pentru România soluția istorică a ieșirii din tunelul în care a fost aruncată, în pofida voinței majorității, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

REPERE BIBLIOGRAFICE

- Cioroianu, Adrian, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, București, Ed. Curtea Veche, 2005
- Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a II-a, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1999.
- Durandin, Catherine, *Istoria românilor*, Iași, Institutul European, 1998.
- Georgescu, Vlad, *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre*, ediția a III-a, București, Humanitas, 1992.
- Tismăneanu, Vladimir, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Polirom, 2005